

Monitoring o primeni zakonskih odredbi koje obezbeđuju postizanje ravnopravnosti osoba sa hendikepom

Uvod

Udruženje studenata sa hendikepom je realizovalo monitoring o primeni zakonskih odredbi koje obezbeđuju postizanje ravnopravnosti osoba sa hendikepom u okviru projekta koji je podržan od National Democratic Institute for International Affairs (NDI) u okviru Equal Rights in Action Fund.

Cilj monitoringa je obezbeđivanje uslova za efikasniju primenu zakonskih odredbi kojima se garantuju prava osoba sa hendikepom u visokom obrazovanju i zapošljavanju. Postizanjem cilja monitoringa stvaraju se uslovi da osobe sa hendikepom budu ravnopravno uključene u oblasti visokog obrazovanja i zapošljavanja, kao i da kroz procese zagovaranja budu obezbeđeni adekvatni oblici podrške, predviđenih zakonskim rešenjima. Postizanjem cilja monitoringa indirektno se postiže sprečavanje diskriminacije i razvoj praktičnih politika na osnovu izveštaja o rezultatima monitoringa i pritužbi nadležnim službama, u situacijama kada su prava osoba sa hendikepom ne poštuju. Istovremeno, sprovođenje monitoringa obezbeđuje i edukaciju o pravima osoba sa hendikepom.

Realizacija monitoringa je sprovedena u periodu od 15-og marta do 30-og decembra 2021. godine.

Za potrebe sprovođenja monitoringa korišćena su tri istraživačka instrumenta. Za potrebe provere sprovođenja Zakona o visokom obrazovanju korišćeni su: upitnik o uključenosti studenata sa hendikepom u različitim segmentima visokog obrazovanja i učešću osoba sa hendikepom u visokom obrazovanju i upit sa Zahtevom za slobodan pristup informacijama od javnog značaja. Sprovođenje monitoringa zakonskih odredbi u oblasti zapošljavanja je sproveden upitom sa Zahtevom za slobodan pristup informacijama od javnog značaja.

Monitoring sprovođenja Zakona o visokom obrazovanju i uključenosti osoba sa hendikepom u visokom obrazovanju

Monitoring sprovođenja Zakona o visokom obrazovanju i uključenosti osoba sa hendikepom u visokom obrazovanju je realizovan primenom instrumenta u formi upitnika o uključenosti studenata sa hendikepom u različitim segmentima visokog obrazovanja i učešću osoba sa hendikepom u visokom obrazovanju i upit sa Zahtevom za slobodan pristup informacijama od javnog značaja na osnovu primene Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja. Period realizacije monitoringa je 15. 03. – 30. 12. 2021. godine.

Inicijalni plan sprovođenja ovog dela istraživanja je bio da se rezultati, odnosno podaci prikupljaju primenom upitnika o uključenosti studenata sa hendikepom u različitim segmentima visokog obrazovanja i učešću osoba sa hendikepom u visokom obrazovanju. Ipak, nakon 5 meseci sprovođenja istraživanja zbog slabe responzivnosti visokoškolskih ustanova, u proces prikupljanja podataka korišćen je i upit sa Zahtevom za slobodan pristup informacijama od javnog značaja. Ova izmena u vidu uvođenja još jednog instrumenta je uticala da deo podataka sa visokoškolskih ustanova koje imaju manju značajnost za položaj osoba sa hendikepom bude prikupljen u manjem obimu.

Opis instrumenata

Upitnik o uključenosti studenata sa hendikepom u različitim segmentima visokog obrazovanja i učešću osoba sa hendikepom u visokom obrazovanju je sadržao 21 pitanje od kojih je 6 bilo zatvorenog tipa, 12 otvorenog tipa i 3 poluotvorenog tipa. Prvih 18 pitanja je istraživačkog karaktera dok su poslednja 3 bila u funkciji utvrđivanja identiteta subjekta koji je popunjavao upitnik. Upitnik je sadržao 6 kategorija podataka: vrsta visokoškolske ustanove, ukupan broj upisanih studenata, broj upisanih studenata sa hendikepom, servisi podrške obezbeđeni studentima sa hendikepom, izdvojena finansijska sredstva za podršku studenata sa hendikepom, uključenost studenata sa hendikepom u studentskom organizovanju i učešće osoba sa hendikepom u nastavnom osoblju visokoškolskih ustanova.

Upit sa Zahtevom za slobodan pristup informacijama od javnog značaja sadrži 8 pitanja koja su obuhvatala 5 kategorija podataka, a koje su: ukupan broj upisanih studenata, broj upisanih studenata sa hendikepom, servisi podrške obezbeđeni studentima sa hendikepom, izdvojena finansijska sredstva za podršku studenata sa hendikepom, uključenost studenata sa hendikepom u studentskom organizovanju i učešće osoba sa hendikepom u nastavnom osoblju visokoškolskih ustanova. Kategorija vrsta visokoškolske ustanove je evidentirana identifikacijom visokoškolske ustanove kojoj je upućen zahtev, a prilikom obrade pristiglih odgovora.

Važna napomena

Monitoring je sproveden prikupljanjem podataka sa visokoškolskih ustanova čiji je osnivač Republika Srbija. Razlog za izbor ovakvog uzorka je činjenica da visokoškolske ustanove čiji osnivač nije Republika Srbija nemaju zakonsku obavezu upisa studenata sa hendikepom sa primenom afirmativnih mera i samim tim ne postoji zakonska obaveza uključivanja studenata sa hendikepom u rad studentskih parlamenata na osnovu zakonske odredbe o radu studentskih parlamenata.

Drugi razlog je što je u bazi evidencije Udruženja studenata sa hendikepom manje od 0,5% studenata sa hendikepom koji studiraju visokoškolske ustanove čiji osnivač nije Republika Srbija.

Rezultati

1. Visokoškolske ustanove i uzorak

Podaci koji se odnose na visokoškolske ustanove su obuhvaćeni pitanjima broj 1 i broj 2.

Monitoringom o sprovođenju Zakona o visokom obrazovanju i uključenosti osoba sa hendikepom u visokom obrazovanju je obuhvaćeno 63 visokoškolskih ustanova čiji je osnivač Republika Srbija. Ove 63 visokoškolske ustanove organizacijski pripadaju fakultetima 6 univerziteta i školama strukovnih studija 4 akademije strukovnih studija.

U monitoringu su najzastupljeniji podaci sa fakulteta Univerziteta u Beogradu kojih je 28 od ukupno 37 koliko formira ovaj univerzitet. Drugi i treći po zastupljenosti su fakulteti Univerziteta u Kragujevcu i Univerziteta u Nišu sa učešćem po 9 fakulteta. Sa Univerziteta u Novom Sadu je učestvovalo 8 fakulteta, sa Univerziteta Priština u Kosovskoj Mitrovici 3 i Univerziteta umetnosti jedan fakultet.

Tabela 1. Spisak visokoškolskih ustanova i univerziteta

	Univerzitet	Fakulteti i visoke škole strukovnih studija
1.	Univerzitet u Beogradu	Fizički fakultet, Hemijski fakultet, Stomatološki fakultet, Biološki fakultet, Arhitektonski fakultet, Elektrotehnički fakultet, Ekonomski fakultet, Fakultet organizacionih nauka, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Filozofski fakultet, Farmaceutski fakultet, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Građevinski fakultet, Mašinski fakultet, Matematički fakultet, Saobraćajni fakultet, Poljoprivredni fakultet, Šumarski fakultet, Tehnološko-metalurški fakultet, Medicinski fakultet, Tehnički fakultet u Boru, Fakultet bezbednosti, Fakultet veterinarske medicine, Pravni fakultet, Učiteljski fakultet, Pravoslavni bogoslovski fakultet, Fakultet primenjenih umetnosti, Fakultet muzičke umetnosti.
2.	Univerzitet u Kragujevcu	Mašinsko građevinski fakultet, Fakultet inženjerskih nauka, Filološko umetnički fakultet, Pravni fakultet, Pedagoški fakultet u Užicu, Fakultet za mašinstvo i građevinarstvo u Kraljevu, Fakultet za hotelijerstvo i turizam u Vrnjačkoj Banji, Fakultet tehničkih nauka u Čačku, Fakultet pedagoških nauka u Jagodini.
3.	Univerzitet u Nišu	Elektronski fakultet, Filozofski fakultet, Pedagoški fakultet u Vranju, Mašinski fakultet, Građevinsko arhitektonski fakultet, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Fakultet umetnosti, Prirodno-matematički fakultet, Tehnološki fakultet u Leskovcu.
4.	Univerzitet u Novom Sadu	Filozofski fakultet, Pedagoški fakultet u Somboru, Ekonomski fakultet u Subotici, Akademija umetnosti, Poljoprivredni fakultet, Građevinski fakultet u Subotici, Pravni fakultet, Tehnički fakultet „Mihajlo Pupin“ u Zrenjaninu.
5.	Univerzitet Priština u Kosovskoj Mitrovici	Fakultet za fizičku kulturu u Leposaviću, Fakultet umetnosti, Filozofski fakultet.
6.	Univerzitet umetnosti	Fakultet likovnih umetnosti.
7.	Ostalo	Visoka škola strukovnih studija za informacione i komunikacione tehnologije, Visoka zdravstvena škola strukovnih studija u Beogradu, Visoka tekstilna škola za dizajn, tehnologiju i menadžment u Beogradu, Beogradska politehnika, Visoka građevinsko-geodetska škola strukovnih studija-Beograd.

U Srbiji postoji ukupno 121¹ visokoškolska ustanova čiji je osnivač Republika Srbija i na osnovu toga može se zaključiti da uzorak od 63 visokoškolske ustanove ispunjava statističke kriterijume koji potvrđuju objektivnost i pouzdanost uzorka. Pored toga što je uzorak obuhvatio 52,6% visokoškolskih ustanova koje su relevantne, na visokoškolskim ustanovama koje su obuhvaćene monitoringom studira više od 72% studenata svih visokoškolskih ustanova čiji osnivač je Republika Srbija što je dodatni indikator relijabilnosti.

2. *Participacija studenata sa hendikepom u visokom obrazovanju*

Za proveru učešća i nivoa zastupljenosti studenata sa hendikepom korišćena su pitanja broj 3, 4 i 5.

Primenom ovih pitanja utvrđen je ukupan broj upisanih studenata na visokoškolskim ustanovama u prvu godinu studiranja u periodu 2017-2020. godine, odnosno u poslednje 4 školske godine na koje se odnosi primena Zakona o visokom obrazovanju koji je usvojen 2017. godine.

Nivo zastupljenosti studenata sa hendikepom je proveren brojem upisanih studenata sa hendikepom na visokoškolskim ustanovama u prvu godinu studiranja u periodu od poslednje 4 školske godine, odnosno od primene Člana 103. Zakona o visokom obrazovanju.

Period koji je obuhvaćen istraživanjem je period trajanja najvećeg broja studijskih programa i trebalo bi da obuhvati oko 50% od svih upisanih studenata na visokoškolskim ustanovama čiji je osnivač Republika Srbija (podaci Republičkog zavoda za statistiku i ukupan broj upisanih studenata na visokoškolskim ustanovama čiji je osnivač Republika Srbija u školskoj 2020/2021. godini). Ovaj procenat se dobija zbirom upisanih studenata u četiri školske godine koji čini 103.629 upisanih studenata u prvu godinu studija naspram 208.013 upisanih studenata na visokoškolskim ustanovama čiji je osnivač Republika Srbija u školskoj 2020/2021. godini.

Zastupljenost studenata sa hendikepom u opštu studentsku populaciju u uzorku je 0,315%, odnosno u periodu 2017-2020. godina upisano je 327 studenata sa hendikepom od ukupno 103.629 ukupno upisanih u prvu godinu studija.

Tabela 2. broj upisanih studenata u prvu godinu studija i broj upisanih studenata sa hendikepom u prvu godinu studija u periodu 2017-2020. godine na 63 visokoškolske ustanove čiji je osnivač Republika Srbija

Broj upisanih studenata u prvu godinu studija i broj upisanih studenata sa hendikepom u prvu godinu studija u periodu 2017-2020. godine na visokoškolskim ustanovama čiji je osnivač Republika Srbija						
Kategorija		2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021	UKUPNO
N=63	1. Ukupan broj studenata upisanih u prvu godinu studija	26.771	25.388	25.533	25.931	103.629
	2. Broj studenata sa hendikepom	81	71	80	95	327

¹ Nisu uključene vojna i policijska akademija kao posebne visokoškolske ustanove čiji je osnivač Republika Srbija

	upisanih u prvu godinu studija					
	% studenata sa hendikepom	0,30%	0,28%	0,31%	0,37%	0,32%

63 visokoškolske ustanove

Na osnovu prikaza rezultata po školskim godinama najmanji broj studenata sa hendikepom i ujedno i najniži procenat je zabeležen u školskoj 2018/2019. godini (71 student sa hendikepom, odnosno 0,28%) dok su najveći broj i procenat ostvareni u školskoj 2020/2021. godini (95; 0,37%) što je za oko 32% više nego školske 2018/2019. godine.

Zakonom o visokom obrazovanju i dugim normativnim aktima je predviđeno da se primenom afirmativnih mera osigura da studenti sa hendikepom u opštoj populaciji budu zastupljeni sa najmanje 1% učešća. Rezultati monitoringa pokazuju da je efikasnost ove mere u periodu 2017-2020. godine samo **31,55%** od očekivanog.

Dodatno, monitoringom je proveravan i ukupan broj studenata sa hendikepom na visokoškolskim ustanovama, odnosno studenata upisanih u periodu 2017-2020. godine, studenata sa hendikepom upisanih pre 2017. godine i studenata sa hendikepom koji su u toku studiranja stekli hendikep. Rezultat od **367** studenata sa hendikepom pokazuje da je na svakoj visokoškolskoj ustanovi **0,6** studenata sa hendikepom. Mereno posrednim indikatorima, kao što su prosečno trajanje studiranja u Republici Srbiji i procenat studenata koji u roku završi studije, dolazi se do aproksimativnog broja od 153.500 studenata na 63 visokoškolske ustanove obuhvaćene uzorkom. Zastupljenost od 367 studenata sa hendikepom u populaciju od 153.500 studenata je **0,24%** što je skoro **84** puta manje od zastupljenosti osoba sa hendikepom u svakoj populaciji². Čak i kada se uzme procenat učešća studenata sa hendikepom u studentsku populaciju upisanu u periodu 2017-2020. godine i učešće od skoro 0,32% dolazimo do činjenice da je to učešće **63** puta manje od udela od 20%.

2.1. Participacija studenata sa hendikepom u visokom obrazovanju na nivou univerziteta

Uzorkom su obuhvaćene visokoškolske ustanove sa pet najvećih univerziteta čiji je osnivač Republika Srbija.

Tabela 3. broj upisanih studenata u prvu godinu studija i broj upisanih studenata sa hendikepom u prvu godinu studija u periodu 2017-2020. godine na 28 fakulteta Univerziteta u Beogradu

Broj upisanih studenata u prvu godinu studija i broj upisanih studenata sa hendikepom u prvu godinu studija u periodu 2017-2020. godine na fakultetima Univerziteta u Beogradu						
	Kategorija	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021	UKUPNO
N=28	1. Ukupan broj studenata upisanih u prvu godinu studija	14.296	13.456	13.558	13.849	55.159
	2. Broj studenata sa hendikepom upisanih u	48	37	45	46	176

² Procena Svetske zdravstvene organizacije o zastupljenosti osoba sa hendikepom u opštoj populaciji sa nivoom od 20%.

	prvu godinu studija					
	% studenata sa hendikepom	0,33%	0,27%	0,33%	0,33%	0,32%

28 fakulteta

Tabela 4. broj upisanih studenata u prvu godinu studija i broj upisanih studenata sa hendikepom u prvu godinu studija u periodu 2017-2020. godine na 9 fakulteta Univerziteta u Kragujevcu

Broj upisanih studenata u prvu godinu studija i broj upisanih studenata sa hendikepom u prvu godinu studija u periodu 2017-2020. godine na fakultetima Univerziteta u Kragujevcu						
Kategorija		2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021	UKUPNO
N=9	1. Ukupan broj studenata upisanih u prvu godinu studija	2.101	2.009	2.120	2.099	8.329
	2. Broj studenata sa hendikepom upisanih u prvu godinu studija	3	2	4	9	18
	% studenata sa hendikepom	0,14%	0,10%	0,19%	0,43%	0,22%

9 fakulteta

Tabela 5. broj upisanih studenata u prvu godinu studija i broj upisanih studenata sa hendikepom u prvu godinu studija u periodu 2017-2020. godine na 9 fakulteta Univerziteta u Nišu

Broj upisanih studenata u prvu godinu studija i broj upisanih studenata sa hendikepom u prvu godinu studija u periodu 2017-2020. godine na fakultetima Univerziteta u Nišu						
Kategorija		2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021	UKUPNO
N=9	1. Ukupan broj studenata upisanih u prvu godinu studija	2.772	2.795	2.692	2.627	10.886
	2. Broj studenata sa hendikepom upisanih u prvu godinu studija	10	13	4	9	36
	% studenata sa hendikepom	0,36%	0,46%	0,15%	0,34%	0,33%

9 fakulteta

Tabela 6. broj upisanih studenata u prvu godinu studija i broj upisanih studenata sa hendikepom u prvu godinu studija u periodu 2017-2020. godine na 8 fakulteta Univerziteta u Novom Sadu

		Broj upisanih studenata u prvu godinu studija i broj upisanih studenata sa hendikepom u prvu godinu studija u periodu 2017-2020. godine na fakultetima Univerziteta u Novom Sadu					
		Kategorija	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021	UKUPNO
N=8	1. Ukupan broj studenata upisanih u prvu godinu studija		3.309	3.051	3.096	3.251	12.707
	2. Broj studenata sa hendikepom upisanih u prvu godinu studija		12	10	16	12	50
	% studenata sa hendikepom		0,36%	0,32%	0,51%	0,37%	0,39%

8 fakulteta

Tabela 7. broj upisanih studenata u prvu godinu studija i broj upisanih studenata sa hendikepom u prvu godinu studija u periodu 2017-2020. godine na 3 fakulteta Univerziteta Priština u Kosovskoj Mitrovici

		Broj upisanih studenata u prvu godinu studija i broj upisanih studenata sa hendikepom u prvu godinu studija u periodu 2017-2020. godine na fakultetima Univerziteta Priština u Kosovskoj Mitrovici					
		Kategorija	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021	UKUPNO
N=3	1. Ukupan broj studenata upisanih u prvu godinu studija		1.377	1.250	1.168	1.155	4.950
	2. Broj studenata sa hendikepom upisanih u prvu godinu studija		2	2	2	2	8
	% studenata sa hendikepom		0,15%	0,16%	0,17%	0,17%	0,16%

3 fakulteta

Procentualno posmatrano, najveća zastupljenost studenata sa hendikepom je na fakultetima Univerziteta u Novom Sadu i iznosi 0,39%. Drugi univerzitet sa procentom zastupljenosti studenata sa hendikepom je Univerzitet u Nišu sa 0,33%, za njim slede Univerzitet u Beogradu sa 0,32%, a zatim Univerzitet u Kragujevcu 0,22% i Univerzitet Priština u Kosovskoj Mitrovici sa 0,16%.

Upadljiva su odstupanja u pogledu procenta upisanih studenata sa hendikepom u školskim 2019/2020. i 2020/2021. na 3 univerziteta. Na univerzitetima u Kragujevcu i Nišu je zabeležen značajan porast sa 0,19% na 0,43% na Univerzitetu u Kragujevcu, odnosno sa 0,15% na 0,34% na Univerzitetu u Nišu dok je sa druge strane na Univerzitetu u Novom Sadu evidentiran pad od 0,51% školske 2019/2020. godine na 0,37% u školskoj 2020/2021. godini. Ova odstupanja u tendencijama upisa studenata sa hendikepom se mogu posmatrati i u kontekstu uticaja epidemije virusa Kovid 19.

3. Studentsko organizovanje i studenti sa hendikepom

Uključenost studenata sa hendikepom u različitim studentskim telima i njihova uloga u studentskom organizovanju su evidentirani primenom pitanja broj 13, 14, 15 i 16 u upitniku. Pitanje broj 13 je sadržalo ponuđene odgovore o mogućoj uključenosti studenata sa hendikepom u vršenju četiri različite uloge koje na visokoškolskim ustanovama obavljaju studenti tako da je ukupno sedam stavki na upitniku primenjeno u proveru nivoa i načina uključenosti studenata sa hendikepom u radu različitih studentskih tela na visokoškolskim ustanovama.

Potrebno je imati na umu da je ravnopravna uključenost studenata sa hendikepom u rad studentskih parlamenata predviđena članom 66. Zakona o visokom obrazovanju. Takođe, nakon početka monitoringa, Skupština Republike Srbije je u junu 2021. godine usvojila Zakon o studentskom organizovanju koji predviđa ravnopravnost studenata sa hendikepom u određenim delovima, ali istovremeno ovaj Zakon sadrži veći broj odredbi koje u praksi onemogućavaju ravnopravnost studenata sa hendikepom u studentskom organizovanju.

3.1. Uključenost studenata sa hendikepom u studentskim telima i studentskom organizovanju

Pomenuto pitanje broj 13 u upitniku je obuhvatalo četiri moguće uloge studenata sa hendikepom, a to su: članstvo u studentskom parlamentu; vršenje funkcije predsednika studentskog parlamenta; vršenje funkcije studenta prodekana i uloga člana Saveta visokoškolske ustanove.

Od 63 visokoškolske ustanove obuhvaćene istraživanjem na 12 su studenti sa hendikepom uključeni u rad studentskog parlamenta dok na 51. visokoškolskoj ustanovi nisu. Procentualno, samo 19% visokoškolskih ustanova iz uzorka uključuje studente sa hendikepom u rad studentskih parlamenata naspram 81% na kojima ovo pravo studentima sa hendikepom nije omogućeno.

Ulogu predsednika studentskog parlamenta vrši 0 studenata sa hendikepom što je 0%. Ista je situacija kada je u pitanju funkcija studenta prodekana.

Na jednoj visokoškolskoj ustanovi student sa hendikepom je član Saveta visokoškolske ustanove. U pitanju je Šumarski fakultet Univerziteta u Beogradu. Na nivou procenta to je 1,6%.

Tabela 8. uključenost studenata sa hendikepom u studentskim telima

Nivo ili organ rada visokoškolske ustanove	Uključenost		Procentualno		
	DA	NE	DA	NE	
N=63	Članovi studentskog parlamenta	12	51	19%	81%
	Predsednik studentskog parlamenta	0	63	0	100%
	Student prodekan	0	63	0	100%
	Član Saveta visokoškolske ustanove	1	62	1,6%	98,4%

63 visokoškolske ustanove

3.2. Ravnopravnost studenata sa hendikepom u radu studentskih parlamenata

Statutom studentskih parlamenata je uređena ravnopravnost studenata sa hendikepom u radu studentskih parlamenata na visokoškolskim ustanovama, odnosno mogućnost da članovi studentskih parlamenata sa hendikepom biraju i budu birani.

Na 46 od 63 visokoškolske ustanove je predviđeno da studenti sa hendikepom u radu studentskih parlamenata imaju status ravnopravnog člana sa istim pravima kao i svi članovi parlamenta dok na 17 visokoškolskih ustanova nemaju status ravnopravnog člana. Na nivou procenata nominalno je predviđeno da na 73% visokoškolskih ustanova studenti sa hendikepom imaju status ravnopravnog člana studentskog parlamenta naspram 27% na kojima nemaju status ravnopravnog člana parlamenta.

4. Servisi podrške za studente sa hendikepom u visokom obrazovanju

U monitoringu je podrška koja je na visokoškolskim ustanovama obezbeđena studentima sa hendikepom proveravana kroz kvalitativne i kvantitativne indikatore. Pitanja 6, 7, 8 i 9 su kvalitativnog karaktera i cilj njihove primene je utvrđivanje postojanja konkretnih vidova podrške za studente sa hendikepom na visokoškolskim ustanovama, kao utvrđivanje i eventualnog pluralizma u prepoznavanju potrebe za podrškom od strane visokoškolskih ustanova. Primena kvantitavnog dela monitoringa je imala za cilj utvrđivanje tri činjenice kada je u pitanju podrška studentima sa hendikepom, a to su: ukupan broj i procenat studenata sa hendikepom koji je ostvario neki vid podrške, sistematičnost razvoja servisa podrške za studente sa hendikepom i finansijsko opterećenje koje su imale visokoškolske ustanove time što su obezbedile podršku studentima sa hendikepom. Zakonom o visokom obrazovanju, član 69. je predviđeno da visokoškolske ustanove deo realizacije svojih godišnjih budžeta posvete i finansiranju podrške za studente sa hendikepom. Kvantitativni deo monitoringa je ostvaren primenom pitanja 10, 11 i 12 u upitniku.

4.1. Konkretni vidovi podrške za studente sa hendikepom na visokoškolskim ustanovama

Za utvrđivanje konkretnih vidova podrške za studente sa hendikepom na visokoškolskim ustanovama korišćena su četiri segmenta koja obuhvataju prijemne ispite, nastavu, online nastavu i ispunjavanje predispositivnih i ispitnih obaveza. Od 63 visokoškolske ustanove njih 46 je dalo odgovor na neko od pitanja koje se odnosi na podršku, ali

je samo 41 visokoškolska ustanova opisala konkretan vid podrške u okviru odgovora na neko od pitanja, a što je 65% od ukupnog uzorka. Ukupno je evidentirano 39 različitih vidova podrške koji se mogu kategorisati u 6 specifičnih grupa, odnosno vrsta podrške, kao i četiri vida podrške koji ne mogu da se svrstaju u neku od grupa. U pitanju su sledeće grupe sa vrstama podrške: „Organizaciono prilagođavanje“, „Personalna podrška“, „Finansijska podrška“, „IT i druge tehnologije“, „Prilagođavanje literature“ i „Arhitektonska i ergonomska pristupačnost“.

4.1.1. Organizaciono prilagođavanje

U grupu podrške nazvanu „organizaciono prilagođavanje“ spadaju vidovi podrške kao što su zamena termina vežbi, dodatne konsultacije i dodatni termini, dodatni termini ispita, duže vremena za izradu kolokvijuma ili ispita; usmeno ili pismeno polaganje u zavisnosti od potrebe studenata; održavanje nastave i ispita u arhitektonski pristupačnim prostorijama ustanove; rad posebne kancelarije ili zaduženog zaposlenog za podršku studentima sa čijim angažovanjem se studentima sa hendikepom obezbeđuje podrška; online predavanja audio i video; individualno polaganje u odvojenim prostorijama; snimanje predavanja; nepostojanje uslova u vidu predispitnih obaveza. Ova grupa vidova podrške za studente sa hendikepom uglavnom počiva na organizaciji dodatnih načina nastave i polaganja ispita i predispitnih obaveza. Za ovu kategoriju vidova podrške karakteristična su četiri vida izmena, a to su: drugačija vremenska organizacija, korišćenje dodatnih prostorija, administrativno oslobađanje predispitnih obaveza i korišćenje audio i video sadržaja. U tabeli 9 je prikazana frekvencija svakog od 7 vidova podrške u ovoj grupi.

Tabela 9. vidovi podrške u grupi „Organizaciono prilagođavanje“ i njihova frekvencija na visokoškolskim ustanovama

Vidovi podrške u grupi „Organizaciono prilagođavanje“		
	Vrsta podrške	Broj visokoškolskih ustanova na kojima podrška postoji
1.	Zamena termina vežbi, dodatne konsultacije i dodatni termini, dodatni termini ispita, duže vremena za izradu kolokvijuma ili ispita	14
2.	Usmeno ili pismeno polaganje u zavisnosti od potrebe studenta	8
3.	Online predavanja audio i video	8
4.	Individualno polaganje u odvojenim prostorijama	7
5.	Održavanje nastave i ispita u arhitektonski pristupačnim prostorijama ustanove	7
6.	Snimanje predavanja	6
7.	Rad posebne kancelarije ili zaduženog zaposlenog za podršku studentima sa čijim angažovanjem se studentima sa hendikepom obezbeđuje podrška	5
8.	Nepostojanje predispitnih obaveza kao uslova za studente sa hendikepom	1

Pristup u obezbeđivanju svih vidova podrške u ovoj grupi je u visokoj meri koncipiran tako što prepoznaje značajnost individualističkog pristupa i prepoznaje različite načine funkcionisanja i situacije hendikepa što je verovatno i uzrok da ukupno svih 8 vrsta podrške ima frekvenciju 56, odnosno najmanje 14 različitih visokoškolskih ustanova je studentima sa hendikepom obezbedilo makar jednu od sedam vrsta podrške iz ove grupe.

4.1.2. Arhitektonska i ergonomska pristupačnost

Druga najzastupljenija grupa sa različitim vidovima podrške je nazvana „arhitektonska i ergonomska pristupačnost“. Zapravo, u ovu grupu su svrstane sve one vrste podrške koje spadaju u osnovno infrastrukturno prilagođavanje, odnosno obezbeđuju fizičku pristupačnost. U grupu arhitektonskih i ergonomskih vidova pristupačnosti su kategorisane sledeće vrste podrške: postojanje rampi za korisnike i korisnice kolica; arhitektonski pristupačne prostorije; postojanje lifta; reljefna mapa sa primenom Brajevog pisma; adaptacija radnog materijala i sredstava (visine stolice za sviranje klavira, štafelaja za slikare i drugo); adaptacija nameštaja (radni sto i stolice); spuštene pragovi na vratima prostorija. Prva dva vida podrške (postojanje lifta i rampi za korisnike kolica) su uslovljena i postojanjem zakonskih odredbi koje regulišu javnu upotrebu građevinskih objekata i u tom pogledu je diskutabilno da li su visokoškolske ustanove ove dve vrste podrške obezbedile zbog zakonske uslovljenosti ili zbog obezbeđivanja pristupačnosti objekata kao vida podrške osobama sa hendikepom. Vrste podrške koje su ergonomskog karaktera su: adaptacija radnog materijala i sredstava (visine stolice za sviranje klavira, štafelaja za slikare i drugo), kao i adaptacija nameštaja (radni sto i stolice). Podrška u vidu postojanja reljefne mape sa primenom Brajevog pisma se može definisati i kao komunikacioni vid podrške, ali je kategorisana u grupu arhitektonske pristupačnosti iz razloga što slepim i slabovidim osobama pruža mogućnost korišćenja, odnosno pristupa prostorijama u zgradi. U tabeli 10 je prikazana frekvencija svake od 7 vrsta podrške u ovoj grupi.

Tabela 10. vidovi podrške u grupi „Arhitektonska i ergonomska pristupačnost“ i njihova frekvencija na visokoškolskim ustanovama

Vidovi podrške u grupi „Arhitektonska i ergonomska pristupačnost“		
	Vrsta podrške	Broj visokoškolskih ustanova na kojima podrška postoji
1.	Postojanje rampi za korisnike i korisnice kolica	12
2.	Arhitektonski pristupačne prostorije	7
3.	Postojanje lifta	7
4.	Reljefna mapa sa primenom Brajevog pisma	3
5.	Adaptacija radnog materijala i sredstava (visine stolice za sviranje klavira, štafelaja za slikare i drugo)	1
6.	Adaptacija nameštaja (radni sto i stolice)	1
7.	Spuštene pragovi na vratima prostorija	1

Svih sedam vrsta podrške su materijalnog karaktera i obezbeđuju pristupačnost prostora ili sredstava za rad. Ipak, iako je ukupna zastupljenost svih vrsta podrške u ovoj grupi 32 čak 19 je uslovljeno zakonskim dozvolama za građevinsku upotrebu zgrade, što je 59,38%. Dodatno, posmatrano sa nivoa ukupnog uzorka, 19% visokoškolskih ustanova ima rampe za korisnike kolica i 11% lift kao sredstvo kojim se obezbeđuje pristupačnost.

4.1.3. Personalna podrška

Grupa sa nazivom „Personalna podrška“ obuhvata sve one vidove podrške koji zavise od direktnog angažovanja neke osobe koja obezbeđuje potrebnu podršku osobi sa hendikepom. U ovu grupu su selektovane sledeće vrste podrške: obezbeđivanje personalnog asistenta; individualni rad profesora i rad sa mentorom; rad posebne kancelarije ili zaduženog zaposlenog za podršku studentima sa čijim angažovanjem se studentima sa

hendikepom pruža podrška; vršnjačka podrška kolega i kolegica i volonterski rad; podrška za osobe sa disleksijom u pisanju i čitanju; posredovanje u konkurisanju za stipendiju; tumač za znakovni jezik; pozivanje studenta radi podsećanja na obaveze i rokove. Od osam vrsta podrške 3 su uslovljene postojanjem specifičnih znanja i veština kod osoba koje pružaju podršku. Među odgovorima koji mogu biti svrstani u ovu grupu je i konsultacije personalnih asistenata studenata sa hendikepom. Ipak, ovaj odgovor nije dodatno elaborisan i ne može se definisati kao vid podrške koji je obezbeđen studentima sa hendikepom, samim tim ovakvo postupanje visokoškolske ustanove nije podrška studentu sa hendikepom već aktivnost u planiranju podrške. U tabeli 11 se može videti svaka od 8 vrsta podrške u ovoj grupi.

Tabela 11. vidovi podrške u grupi „Personalna podrška“ sa njihovom frekvencom na visokoškolskim ustanovama

Vidovi podrške u grupi „Personalna podrška“		
	Vrsta podrške	Broj visokoškolskih ustanova na kojima podrška postoji
1.	Obezbeđivanje personalnog asistenta	14
2.	Individualni rad profesora i rad sa mentorom	5
3.	Rad posebne kancelarije ili zaduženog zaposlenog za podršku studentima sa čijim angažovanjem se studentima sa hendikepom pruža podrška	5
4.	Vršnjačka podrška kolega i kolegica i volonterski rad	3
5.	Podrška za osobe sa disleksijom u pisanju i čitanju	2
6.	Posredovanje u konkurisanju za stipendiju	1
7.	Angažovanje tumača za znakovni jezik	1
8.	Pozivanje studenta radi podsećanja na obaveze i rokove	1

Od 8 vidova podrške koji zavise od angažovanja druge osobe obezbeđivanje personalnog asistenta je najčešće na visokoškolskim ustanovama i pojavljuje se na 14 visokoškolskih ustanova što je 22% od ukupnog uzorka, odnosno 29,9% od visokoškolskih ustanova na kojima postoji barem jedan vid podrške za studente sa hendikepom.

4.1.4. Prilagođavanje literature

Prilagođavanje literature spada u osnovne vidove podrške u obrazovanju. Prilagođavanje literature za studente sa hendikepom je i deo oredbi Zakona o visokom obrazovanju. U ovu grupu podrške svrstane su tri vrste podrške: korišćenje uvećanog fonta; obezbeđivanje literature u elektronskom formatu; literatura na Brajevom pismu. Sva tri načina prilagođavanja su iz kategorije podrške slepim i slabovidim osobama. U tabeli 12 se može videti zastupljenost svake od tri vrste podrške u ovoj grupi.

Tabela 12. vidovi podrške u grupi „Prilagođavanje literature“ sa njihovom frekvencom na visokoškolskim ustanovama

Vidovi podrške u grupi „Prilagođavanje literature“		
	Vrsta podrške	Broj visokoškolskih ustanova na kojima podrška postoji
1.	Korišćenje uvećanog fonta	7
2.	Obezbeđivanje literature u elektronskom formatu	7
3.	Literatura na Brajevom pismu	2

Ukupna zastupljenost sva tri načina prilagođavanja literature je 16, odnosno ove vrste podrške su teoretski mogle biti na 16 različitih visokoškolskih ustanova. Ipak, u pitanju je samo sedam visokoškolskih ustanova što je 11% od ukupnog uzorka.

4.1.5. Korišćenje IT i druge opreme u funkciji asistivnih tehnologija

Upotreba asistivnih tehnologija je jedan od tri osnovna servisa podrške osobama sa hendikepom. Iako su neke vrste asistivnih tehnologija svrstane u grupu arhitektonska i ergonomska pristupačnost zbog osnovne namene tih artefakta kao što su lift, reljefna mapa i stolice i stolovi. Dodatna specifičnost ove grupe su elektronsko-informativne karakteristike i status opreme. U grupu korišćenje informacionih tehnologija i druge opreme su selektovane sledeće vrste podrške: govorni softver; program za prebacivanje materijala za učenje iz elektronskog vizuelnog sadržaja u auditivni; indukcionni sistem za amplifikaciju govora; korišćenje grafičke table; Brajev štampač za slepe i slabovide; obezbeđivanje slušalica; klavir za slabovide i slepe; specijalni miševi i tastature. Ovih devet vrsta upotrebe asistivne tehnologije je namenjeno lakšem funkcionisanju osoba sa tri vrste hendikepa, a namena najvećeg broja, šest vrsta, je podrška slepim i slabovidim osobama, dve vrste su namenjene podršci osobama sa oštećenjem sluha, a jedna osobama sa motoričkim hendikepom. Svaka od navedenih vrsta podrške je navedena po jednom u odgovorima što znači da je ukupna frekvencija ove grupe podrške studentima sa hendikepom devet. Svih 9 vrsta podrške postoje na ukupno 3 visokoškolske ustanove.

4.1.6. Finansijska podrška

U grupu „finansijska podrška“ su selektovane tri vrste podrške: oslobađanje od dela ili cele školarine; oslobađanje plaćanja prijave ispita i overe semestra; besplatna pripremna nastava. Iako sva tri vida podrške znače odustajanje visokoškolske ustanove od dela finansijskih prihoda, ovi vidovi podrške nisu direktno izdvajanje sredstava kao vid podrške studentima sa hendikepom već smanjenje finansijskog opterećenja studenata sa hendikepom. Takođe, sva tri vida podrške su omogućena i drugim studentima koji su u riziku od socijalnog isključivanja. U tabeli 13 je prikazana zastupljenost svake od tri vrste podrške u ovoj grupi.

Tabela 13. vidovi podrške u grupi „Finansijska podrška“ sa njihovom frekvencijom na visokoškolskim ustanovama

Vidovi podrške u grupi „Finansijska podrška“		
	Vrsta podrške	Broj visokoškolskih ustanova na kojima podrška postoji
1.	Oslobađanje od dela ili cele školarine	3
2.	Oslobađanje plaćanja prijave ispita i overe semestra	1
3.	Besplatna pripremna nastava	1

Od ukupno 5, 3 podrške na visokoškolskim ustanovama iz ove grupe su u vidu oslobađanja od plaćanja dela ili cele školarine.

4.1.7. Nespecifična vrsta podrške

U ovu grupu podrške je svrstano pet različitih vidova podrške koji se izdvajaju od svih ostalih grupa sa vrstama podrške, ali međusobno nemaju zajedničkih karakteristika osim dve vrste koje se odnose na parkiranje vozila i koje su zanemarljive iz razloga što skoro i da ne postoje studenti kojima je sve vreme boravka na visokoškolskoj

ustanovi potreban parkiran automobil. Čak i kada koriste prevoz uglavnom, ih taj prevoz doveze i u dogovoreno vreme dođe po njih. Pet vrsta podrške koje su svrstane u ovu grupu su: unošenje slatkiša i sokova za studente sa dijabetesom, merenje šećera za vreme ispita, odlazak u toalet za vreme ispita; korišćenje parkinga namenjenog nastavnom osoblju; obezbeđen prevoz do fakulteta; opravdano odsustvo studenata zbog terapija; obeleženo parking mesto ispred zgrade fakulteta.

Istovremeno, ova grupa vrsta podrške prezentuje i pluralizam u obezbeđivanju podrške studentima sa hendikepom u okviru kog se izdvaja „unošenje slatkiša i sokova za studente sa dijabetesom, merenje šećera za vreme ispita, odlazak u toalet za vreme ispita“ kao postupanje koje nekim studentima obezbeđuje mogućnost da ne ugroze svoje funkcionisanje dok bi omogućavanje takvog postupanja drugim studentima imalo za posledicu kršenja nekih pravila postupanja. U tabeli 14. je prikazana zastupljenost svake od tri vrsta podrške u ovoj grupi.

Tabela 14. vidovi podrške u grupi „Nespecifična vrsta podrške“ sa njihovom frekvencom na visokoškolskim ustanovama

Vidovi podrške u grupi „Nespecifična vrsta podrške“		
	Vrsta podrške	Broj visokoškolskih ustanova na kojima podrška postoji
1.	Unošenje slatkiša i sokova za studente sa dijabetesom, merenje šećera za vreme ispita, odlazak u toalet za vreme ispita	2
2.	Korišćenje parkinga namenjenog nastavnom osoblju	2
3.	Obezbeđen prevoz do fakulteta	1
4.	Opravdano odsustvo studenata zbog terapija	1
5.	Obeleženo parking mesto ispred zgrade fakulteta	1

U grupu podrške „nespecifična vrsta podrške“ tri vrste podrške su direktna podrška studentima sa hendikepom dok se dve vrste mogu okarakterisati kao moguća podrška u slučaju da je studentima sa hendikepom potrebno mesto za parkiranje. Vrsta podrške „obezbeđen prevoz do fakulteta“ je podrška sa konkretnim angažovanjem visokoškolske ustanove.

4.2. Podrška za studente sa hendikepom u skladu sa vrstom angažovanja u toku studija

Za proveru podrške studentima sa hendikepom na visokoškolskim ustanovama korišćene su četiri grupe najznačajnijih aktivnosti u toku studija. Radi se o polaganju prijemnog ispita, pohađanju nastave, pohađanju online nastave zbog Covid 19 virusa i ispunjavanja predispitnih i ispitnih obaveza. Predstavnici visokoškolskih ustanova koji su popunjavali upitnik su za potrebe prikupljanja ovog dela informacija davali odgovore na pitanja pod rednim brojevima 6, 7, 8 i 9 koja su bila otvorenog karaktera.

4.2.1. Podrška studentima sa hendikepom prilikom polaganja prijemnog ispita

Za proveru obezbeđene podrške kandidatima sa hendikepom prilikom polaganja prijemnog ispita je primenjeno pitanje pod rednim brojem 6 u upitniku. Na visokoškolskim ustanovama u Republici Srbiji prilikom polaganja prijemnog obezbeđeno je 21 različitih vidova podrške. Od svih 21 vida podrške, ukupno 7 se pojavljuje na više od jedne visokoškolske ustanove.

Najčešći vid podrške studentima, odnosno kandidatima sa hendikepom je angažovanje personalnog asistenta na prijemnom ispitu. Ovaj vid podrške je obezbeđen na 12 visokoškolskih ustanova od čega je 7 sa Univerziteta u Beogradu, 3 sa Univerziteta u Novom Sadu i 2 sa Univerziteta u Nišu.

Odvojeno polaganje prijemnog ispita u zasebnoj i pristupačnoj prostoriji kao vid podrške je obezbeđeno na 9 visokoškolskih ustanova od čega čak 8 njih pripada Univerzitetu u Beogradu i jedna je sa Univerziteta u Novom Sadu.

Arhitektonsku pristupačnost za potrebe polaganja prijemnog ispita je obezbedilo 7 visokoškolskih ustanova. Ovaj vid podrške su obezbeđene kose rampe i liftovi i kao takav postoji na 3 fakulteta sa Univerziteta u Beogradu i po 2 sa Univerziteta u Novom Sadu i Univerziteta u Nišu.

Na 5 visokoškolskih ustanova kao vid podrške prilikom polaganja prijemnog ispita je obezbeđen uvećan font testa. Takav vid podrške je obezbeđen na po 2 fakulteta sa Univerziteta u Beogradu i Univerziteta u Novom Sadu i Visokoj školi informaciono komunikacijskih tehnologija (IKT).

Dodatno vreme prilikom polaganja prijemnog je omogućeno na 4 visokoškolske ustanove od čega su 3 sa Univerziteta u Beogradu i 1 sa Univerziteta u Novom Sadu.

Usmeno polaganje prijemnog ispita je u funkciji podrške studentima sa hendikepom omogućeno na 3 fakulteta, 2 sa Univerziteta u Beogradu i 1 sa Univerziteta u Novom Sadu.

Kandidatima je kao vid podrške prilikom polaganja prijemnog ispita dozvoljeno korišćenje hrane, vode i aparata za merenje šećera u krvi na 2 fakulteta Univerziteta u Beogradu.

Čak 14 vidova podrške prilikom polaganja prijemnog ispita je obezbeđeno na 10 različitih visokoškolskih ustanova. U pitanju su: Obezbeđene asistivne tehnologije; Korišćenje parking mesta; Softver za slepe i slabovide; Obezbeđen tumač za znakovni jezik; Podrška za studente sa disleksijom; Besplatna pripremna nastava; Prostorija je prilagođena studentu prema vrsti hendikepa (svetlo, stolica, temperatura u prostoriji); Odlazak u toalet u toku prijemnog; Postojanje taktilne staze; Obezbeđen prevoz do fakulteta; Prilagođavanje stolice za sviranje klavira i štafelaj za slikanje; Prilagođavanje nota za slepe osobe; Oslobođanje plaćanja prijave; Sto u amfiteatru sa mobilnom radnom površinom i mesto za korisnike kolica. Od fakulteta na kojima se nalaze ovi vidovi podrške 6 je sa Univerziteta u Beogradu i po 2 sa Univerziteta u Novom Sadu i Univerziteta u Nišu.

Posebno je značajno da na fakultetima sa Univerziteta u Novom Sadu i Univerziteta Priština u Kosovskoj Mitrovici za potrebe polaganja prijemnog ispita nije obezbeđen nijedan vid podrške. U tabeli 15. je prikazana zastupljenost univerziteta i visokih škola i ukupnog broja obezbeđenih vrsta podrške studentima sa hendikepom od strane visokoškolskih ustanova koje pripadaju tim univerzitetima.

Tabela 15. univerziteta i visoke škole i ukupan broj pruženih vidova podrške prilikom polaganja prijemnog ispita

Podrška studentima sa hendikepom prilikom polaganja prijemnog ispita		
	Univerzitet	Ukupan broj obezbeđenih vidova podrške na visokoškolskim ustanovama koje pripadaju univerzitetu
1.	Univerzitet u Beogradu	35
2.	Univerzitet u Novom Sadu	14
3.	Univerzitet u Nišu	6
4.	Visoka strukovna škola informacionih i komunikacijskih tehnologija	1
Ukupno		56

Sa fakulteta Univerziteta u Beogradu prilikom polaganja prijemnog ispita je studentima sa hendikepom obezbeđen ubedljivo najveći broj podrški. Čak 62,5% je omogućeno od strane fakulteta sa Univerziteta u Beogradu.

4.2.2. Pohađanje nastave i podrška studentima sa hendikepom

Pohađanje nastave je najznačajnija aktivnost u procesu studiranja i vremenski je najzastupljenija u ukupnoj količini vremena koje studenti posvete u studiranju. Ovom delu podrške za studente sa hendikepom u visokom obrazovanju je posvećeno sedmo pitanje u upitniku. Podrška za studente sa hendikepom u pohađanju nastave je obezbeđena na 25 visokoškolskih ustanova u Republici Srbiji što je 20% od svih visokoškolskih ustanova čiji je osnivač Republika Srbija, odnosno skoro 40% u odnosu na ukupan uzorak obuhvaćen monitoringom i 60% od visokoškolskih ustanova koje su u odgovorima navele da obezbeđuju neki vid podrške studentima sa hendikepom.

U ovoj grupi akademskih aktivnosti je zabeležen najveći pluralizam u obezbeđenim vidovima podrške studentima sa hendikepom. Utvrđeno je 27 različitih vidova podrške, ali učestalost čak 25 vidova podrške prilično niska i svaki od tih 25 vidova podrške je prisutan na 1-3 visokoškolske ustanove, a čak 14 vidova podrške postoji na samo jednoj visokoškolskoj ustanovi.

Najprisutniji vid podrške studentima sa hendikepom u pohađanju nastave je arhitektonska pristupačnost i obuhvata postojanje rampi, liftova, uklonjenih pragova na vratima i sličnih intervencija koje omogućavaju pristupačnost prostorija. Ovakav vid podrške postoji na 11 visokoškolskih ustanova od kojih su 6 fakulteti Univerziteta u Beogradu, 3 pripadaju Univerzitetu u Novom Sadu i jedan je sa Univerziteta u Nišu, a ovakav vid podrške je obezbeđen i na Visokoj školi strukovnih studija Građevinsko geodetska.

Obezbeđene kamere za audio i video snimanje predavanja i audio materijal kao vid podrške studentima sa hendikepom u nastavi je prisutan na 4 visokoškolske ustanove. U pitanju su Visoka zdravstvena škola strukovnih studija, kao i po jedna visokoškolska ustanova sa Univerziteta u Beogradu i Univerziteta u Novom Sadu.

Čak 4 vrste podrški postoji na po 3 visokoškolske ustanove. U pitanju su: oslobađanje od plaćanja školarine; oslobađanje od overe semestra; dodatne konsultacije; mentorska podrška. Ovi vidovi podrške su prisutni na 4 fakulteta Univerziteta u Beogradu i po jedan fakultet sa Univerziteta u Novom Sadu, Univerziteta u Kragujevcu i Priština u Kosovskoj Mitrovici.

Na po dve visokoškolske ustanove postoji 7 različitih vidova podrške za studente sa hendikepom u pohađanju nastave. U pitanju su sledeći vidovi podrške: omogućena upotreba udžbenika u elektronskoj formi; vršnjačko mentorstvo; pomoć pri dolasku na nastavu i ispite; dodatno vreme za rad na zadacima; postojanje kancelarije za pružanje podrške; jedan zaposleni sa visokom stručnom spremom dodatno se bavi pružanjem podrške studentima kojima je potrebna podrška; obezbeđene slušalice za praćenje online nastave u biblioteci i obezbeđen internet. Ove vrste podrške postoje na 7 visokoškolskih ustanova od kojih je 3 sa Univerziteta u Beogradu po 2 fakulteta sa Univerziteta u Novom Sadu i Univerziteta u Nišu.

Preostalih 14 vidova podrške za studente sa hendikepom u pohađanju nastave je obezbeđeno od strane 8 visokoškolskih ustanova od kojih Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu obezbeđuje 4, a Ekonomski fakultet sa istog univerziteta 3. Radi se o sledećim vidovima podrške:

Ovi vidovi podrške su obezbeđeni od strane 4 visokoškolske ustanove sa Univerziteta u Beogradu, 3 sa Univerziteta u Novom Sadu i jedne sa Univerziteta Priština u Kosovskoj Mitrovici.

U tabeli 16. je prikazana zastupljenost univerziteta i visokih škola i ukupnog broja obezbeđenih vrsta podrške studentima sa hendikepom prilikom pohađanja nastave od strane visokoškolskih ustanova.

Tabela 16. univerziteta i visoke škole i ukupan broj pruženih vidova podrške prilikom pohađanja nastave

Podrška za studente sa hendikepom prilikom pohađanja nastave		
	Univerzitet	Ukupan broj obezbeđenih vidova podrške na visokoškolskim ustanovama koje pripadaju univerzitetu
1.	Univerzitet u Beogradu	31
2.	Univerzitet u Novom Sadu	13
3.	Univerzitet u Nišu	5
4.	Univerzitet u Kragujevcu	2
5.	Univerzitet Priština u Kosovskoj Mitrovici	2
6.	Visoka zdravstvena škola strukovnih studija	1
7.	Visoka građevinsko-geodetska škola strukovnih studija	1
Ukupno		55

Kada se uzmu u obzir sve vrste podrške za studente sa hendikepom i sve visokoškolske ustanove na kojima postoji ili je omogućen bar jedan vid podrške, ukupno 56% vidova podrške je obezbeđeno na visokoškolskim ustanovama koje pripadaju Univerzitetu u Beogradu, a 24% je obezbeđeno od strane visokoškolskih ustanova koje su deo Univerziteta u Novom Sadu. Ostalih 20% je zasluga 3 univerziteta i dve visoke škole strukovnih studija.

4.2.3. Online nastava i podrška studentima sa hendikepom

Pre početka epidemije izazvane Kovid 19 virusom online pohađanje nastave na visokoškolskim ustanovama čiji je osnivač Republika Srbija nije postojalo iz razloga što studijski programi ovih visokoškolskih ustanova nisu akreditovani za izvođenje online nastave. Izvođenje online nastave je sam po sebi vid podrške za studente sa određenim vrstama hendikepa jer im pruža mogućnost da izbegnu mnoge izazove, a naročito one koji se tiču motoričkog hendikepa i određenih hroničnih stanja. Sa druge strane, online predavanja su dodatna barijera u visokom obrazovanju studentima sa oštećenjem sluha, ali i slepim i slabovidim studentima.

Za identifikaciju svih vidova podrške za studente sa hendikepom u izvođenju online nastave korišćeno je pitanje broj 8 u upitniku koji su popunjavale visokoškolske ustanove. Ukupno je utvrđeno 12 različitih vidova podrške koji su obezbeđeni od 10 visokoškolskih ustanova sa frekvencom od 1-3 visokoškolske ustanove za svaki od 12 vidova podrške.

Podršku u vidu obezbeđivanja elektronskih udžbenika su studentima sa hendikepom omogućile 2 visokoškolske ustanove koje pripadaju Univerzitetu u Novom Sadu i jedna koja pripada Univerzitetu u Beogradu. Ovaj vid podrške je najznačajniji studentima sa oštećenjem vida i oštećenjem sluha.

Personalne asistente kao vid podrške studentima sa hendikepom u pohađanju online nastave su omogućile 3 visokoškolske ustanove od kojih su dva fakulteta Univerziteta u Beogradu i jedan sa Univerziteta u Novom Sadu.

Po dve visokoškolske ustanove su obezbedile 3 vida podrške, a u pitanju su sledeći vidovi podrške: mentorski i individualni rad profesora i asistenata; dodatni termini za konsultacije i ispite; posredovanje u dobijanju brzog

interneta. Zbog epidemije izazvane Kovid 19 virusom ova 3 načina u organizovanju nastave i drugih obaveza su u funkciji podrške bila omogućena svim studentima, a ne samo studentima sa hendikepom. Ova 3 vida podrške su obezbeđena od strane 4 visokoškolske ustanove, od kojih se dve deo Univerziteta u Novom Sadu, jedna sa Univerziteta u Nišu i od strane Visoke zdravstvene škole strukovnih studija.

Preostalih 7 vidova podrške je obezbeđeno od strane sedam različitih visokoškolskih ustanova. Radi se o sledećim vidovima podrške: uključivanje na online platformu „SOVA“; realizacija online nastave sa uključivanjem putem mitinga; prilagođena nastava u vidu audio ili video snimanja; prilagođavanje rasporeda i vremena trajanja akademskih aktivnosti; obezbeđivanje MS Office 365 naloga za nesmetano praćenje online nastave i obezbeđeno korišćenje MS Teams platforme; studentski nalozi koji su sa nastavnim materijalima dostupni za online praćenje nastave, vršnjačko mentorstvo, Visokoškolske ustanove koje su obezbedile ove vidove podrške pripadaju: Univerzitet u Beogradu čiji su deo 3 fakulteta, dve visokoškolske ustanove su deo Univerziteta u Novom Sadu, a po jedan vid podrške su obezbeđeni od strane Visoke zdravstvene škole strukovnih studija i fakulteta koji je deo Univerziteta u Nišu.

Prilično mali broj vidova podrške obezbeđenih studentima sa hendikepom u praćenju online nastave je pruženo od visokoškolskih ustanova koje su deo 3 univerziteta i još jedne visoke škole strukovnih studija. U tabeli 17. je prikazana zastupljenost univerziteta drugih visokoškolskih ustanova i ukupnog broja obezbeđenih vrsta podrške studentima sa hendikepom prilikom pohađanja online nastave od strane visokoškolskih ustanova koje pripadaju tim univerzitetima.

Tabela 17. univerziteti i visoke škole i ukupan broj pruženih vidova podrške prilikom pohađanja nastave

Podrška za studente sa hendikepom prilikom pohađanja online nastave		
	Univerzitet	Ukupan broj obezbeđenih vidova podrške na visokoškolskim ustanovama koje pripadaju univerzitetu
1.	Univerzitet u Beogradu	6
2.	Univerzitet u Novom Sadu	6
3.	Univerzitet u Nišu	4
4.	Visoka zdravstvena škola strukovnih studija	3
	Ukupno	19

Vidovi podrške za praćenje online nastave su skoro podjednako zastupljeni na univerzitetima i visokoj školi strukovnih studija. Ipak, ako se uzmu u obzir veličina i broj studenata, u broju obezbeđenih vidova podrške izdvajaju se Univerzitet u Novom Sadu i Visoka zdravstvena škola strukovnih studija.

4.2.4. Podrška studentima sa hendikepom prilikom ispunjavanja predispitnih i ispitnih obaveza

Podrška studentima sa hendikepom prilikom ispunjavanja ispitnih i predispitnih obaveza je izuzetno važan deo u ostvarivanju uspeha i dinamike u studiranju. Proveri obezbeđivanja ovog vida podrške studentima sa hendikepom na visokoškolskim ustanovama je bilo posvećeno pitanje broj 9 u upitniku. Ukupno je identifikovano 8 različitih vrsta podrške koje omogućava 19 različitih visokoškolskih ustanova.

Najčešći vid podrške studentima sa hendikepom je prilagođavanje rasporeda, vremena, mesta i načina ispunjavanja predispitnih i ispitnih obaveza. Iako na prvi pogled izgleda uopšten, ovaj vid podrške je individualistički koncipiran iz razloga što pruža različite mogućnosti prilagođavanja ispitnih i predispitnih obaveza.

Ovakav pristup u pružanju podrške studentima sa hendikepom je prisutan na 8 visokoškolskih ustanova. Polovina njih, čak 4 su deo Univerziteta u Beogradu, po jedna je sa Univerziteta u Novom Sadu, Univerziteta u Nišu i Univerziteta u Kragujevcu, a osma je Visoka zdravstvena škola strukovnih studija.

Angažovanje personalnih asistenata kao vid podrške studentima sa hendikepom u ispunjavanju predispitnih i ispitnih obaveza je omogućen na 5 visokoškolskih ustanova, od čega su 3 deo Univerziteta u Beogradu, jedna je Univerziteta u Nišu i peta je Visoka škola strukovnih studija visoka zdravstvena škola.

Podrška u vidu mentorskog i individualnog rada je podrška u ispunjavanju predispitnih obaveza i kao takva postoji na 4 visokoškolske ustanove. Ove visokoškolske ustanove su dve sa Univerziteta u Beogradu, jedna je sa Univerziteta u Novom Sadu i četvrta je Visoka škola strukovnih studija visoka zdravstvena škola.

Podrška studentima sa hendikepom u vidu dodatnih konsultacija i termina često je omogućena i svim ostalim studentima, naročito u periodu pandemije izazvane Kovid 19 virusom. Ipak, tri visokoškolske ustanove su ovaj vid podrške izdvojile kao podršku namenjenu studentima sa hendikepom što je u određenoj meri nekorektno prema studentima sa hendikepom. U pitanju su: Visoka škola strukovnih studija visoka zdravstvena škola i po jedan fakultet sa Univerziteta u Beogradu i Univerziteta u Novom Sadu.

Četiri različita vida podrške za studente sa hendikepom u ispunjavanju predispitnih i ispitnih obaveza postoji na četiri različite visokoškolske ustanove. U pitanju su sledeći vidovi podrške: pozivanje studenta radi podsećanja na obaveze i rokove; podrška osobe iz društveno humanističkih nauka; odluka naučno nastavnog veća fakulteta kojom je od školske 2020. godine studentima data mogućnost da polažu ispite i bez ostvarenih predispitnih obaveza i na taj način ostvare maksimalnih 100 bodova i preporuka da se omogući nadoknada bodova koji nisu realizovani na predispitnim obavezama, se kao podrška u periodu pandemije odnosi na sve studente; finansijske olakšice prilikom prijavljivanja polaganja ispita. Od 4 visokoškolske ustanove na kojima su omogućeni ovi vidovi podrške 3 su fakulteti sa Univerziteta u Beogradu i jedan je sa Univerziteta u Kragujevcu.

U tabeli 18. je prikazana zastupljenost univerziteta i visokih škola i ukupnog broja obezbeđenih vrsta podrške za studente sa hendikepom prilikom ispunjavanja predispitnih i ispitnih obaveza od strane visokoškolskih ustanova.

Tabela 18. univerziteta i visoke škole i ukupan broj pruženih vidova podrške prilikom ispunjavanja predispitnih i ispitnih obaveza

Podrška za studente sa hendikepom prilikom ispunjavanja predispitnih i ispitnih obaveza		
	Univerzitet	Ukupan broj obezbeđenih vidova podrške na visokoškolskim ustanovama koje pripadaju univerzitetu
1.	Univerzitet u Beogradu	13
2.	Visoka zdravstvena škola strukovnih studija	4
3.	Univerzitet u Novom Sadu	3
4.	Univerzitet u Nišu	2
5.	Univerzitet u Kragujevcu	2
Ukupno		24

Pored toga što 54% obezbeđenih vidova podrške studentima sa hendikepom prilikom ispunjavanja predispitnih i ispitnih obaveza pripada fakultetima Univerziteta u Beogradu, čak 4 različite vrste podrške je obezbeđeno od strane Visoke škole strukovnih studija visoke zdravstvene škole, a što je najviše od svih visokoškolskih ustanova pojedinačno.

4.3. Visokoškolske ustanove pojedinačno i obezbeđeni vidovi podrške za studente sa hendikepom

U prethodnom delu prikaza rezultata je identifikovano 68 različitih vidova podrške koji su obezbeđeni od ukupno 41 visokoškolske ustanove i čija je ukupna zastupljenost 154. Prosečno posmatrano svaka visokoškolska ustanova je omogućila 3,8 vidova podrške, odnosno u svakoj od kategorija postoji po 17 vidova podrške. Ipak, na velikom broju visokoškolskih ustanova nije omogućeno više od dva vida podrške za studente sa hendikepom. Od ukupno 63 visokoškolske ustanove iz uzorka, odnosno 41 visokoškolske ustanove na kojima postoji podrška za studente sa hendikepom, 16 njih se izdvaja sa kvalitetom i obimom podrške za studente sa hendikepom. Od 16 visokoškolskih ustanova 8 je deo Univerziteta u Beogradu, 4 su deo Univerziteta u Novom Sadu, dve su deo Univerziteta u Nišu i dve su škole strukovnih studija. Sa Univerziteta u Beogradu sa najviše podrške za studente sa hendikepom izdvajaju se Elektrotehnički fakultet, Poljoprivredni fakultet, Pravni fakultet, Građevinski fakultet, Ekonomski fakultet, Arhitektonski fakultet, Mašinski fakultet i Matematički fakultet. Sa Univerziteta u Novom Sadu po obezbeđenoj podršci izdvajaju se: Filozofski fakultet, Akademija umetnosti, Ekonomski fakultet u Subotici i Tehnički fakultet „Mihajlo Pupin“ u Zrenjaninu. Filozofski fakultet i Prirodnomatematički fakultet su visokoškolske ustanove sa Univerziteta u Nišu. Visoke škole strukovnih studija koje imaju zastupljeniju podršku za studente sa hendikepom su Visoka škola strukovnih studija visoka zdravstvena škola i Visoka škola strukovnih studija Građevinsko geodetska škola.

Ovih 16 visokoškolskih ustanova je ukupno omogućilo ukupno 123 vidova podrške za studente sa hendikepom što je 80% od svih vidova podrške obuhvaćenih istraživanjem.

Sa obezbeđenom podrškom za studente sa hendikepom se izdvaju Elektrotehnički fakultet, Pravni fakultet, Građevinski fakultet i Ekonomski fakultet sa Univerziteta u Beogradu, Akademija umetnosti i Filozofski fakultet sa Univerziteta u Novom Sadu i Filozofski fakultet sa Univerziteta u Nišu. Ovih sedam visokoškolskih ustanova je u istraživanju pokazalo da, pored tehničkog i organizacionog angažovanja, poseduje visok nivo senzibiliteta za različitost na osnovu kog razvija potrebne vidove podrške sa individualističkim pristupom.

4.4. Broj studenata sa hendikepom koji su koristili podršku obezbeđenu od strane visokoškolskih ustanova

Pored svih vidova podrške koje su navele visokoškolske ustanove značajan podatak za uvid u funkcionisanje studenata sa hendikepom u visokom obrazovanju je broj studenata sa hendikepom koji su bili u ulozi korisnika nekog vida podrške. Za utvrđivanje broja studenata sa hendikepom koji su u prethodne 4 školske godine ostvarili neki vid podrške primenjeno je pitanje broj 10 u upitniku.

Na osnovu rezultata sa upitnika utvrđeno je da je na 63 visokoškolske ustanove neki vid podrške ostvarilo 188 studenata sa hendikepom, što je prosečno 3 studenta sa hendikepom na svakoj visokoškolskoj ustanovi koji su ostvarili neki vid podrške.

U tabeli 19. je prikazan ukupan broj studenata sa hendikepom i broj studenata sa hendikepom na svakom od univerziteta i škola strukovnih studija koji su ostvarili podršku.

Tabela 19. broj studenata sa hendikepom koji je ostvario podršku na visokoškolskim ustanovama

N=63	Broj studenata sa hendikepom koji je ostvario podršku na visokoškolskim ustanovama					
	Univerzitet	Broj	Broj	Prosečan broj	Broj	Prosečan broj

	visokoškolskih ustanova u uzorku	studentata sa hendikepom koji su ostvarili podršku	studentata sa hendikepom koji su ostvarili podršku na svakoj visokoškolskoj ustanovi	visokoškolskih ustanova koje obezbeđuje podršku za studente sa hendikepom	studentata sa hendikepom koji su ostvarili podršku na svakoj visokoškolskoj ustanovi koja obezbeđuje podršku
Univerzitet u Beogradu	28	98	3,5	24	4,08
Univerzitet u Novom Sadu	8	43	5,37	4	10,75
Univerzitet u Nišu	9	15	1,67	3	5
Univerzitet u Kragujevcu	9	15	1,67	5	3
Univerzitet Priština u Kosovskoj Mitrovici	3	1	0,33	1	1
Škole strukovnih studija	5	16	3,2	4	4
Akademije	1	0	0	0	0
UKUPNO	63	188	2,98	41	4,59

63 visokoškolske ustanove

Na osnovu rezultata prikazanih u tabeli 19. najveći broj studentata sa hendikepom koji je ostvario neki vid podrške studira neki od fakulteta Univerziteta u Beogradu (98), zatim slede visokoškolske ustanove Univerziteta u Novom Sadu (43), škole strukovnih studija (16) i Univerziteta u Kragujevcu i Univerziteta u Nišu po 15.

Ako se uzme u obzir prosek visokoškolskih ustanova koje pripadaju nekom univerzitetu i broja studentata sa hendikepom koji su ostvarili neki vid podrške najveći prosek je na Univerzitetu u Novom Sadu na kome je prosečno po visokoškolskoj ustanovi podršku ostvarilo 5,37 studentata sa hendikepom, odnosno 10,75 ako se u obzir uzme broj visokoškolskih ustanova koje obezbeđuju podršku studentatima sa hendikepom. Na drugom mestu se nalazi Univerzitet u Beogradu sa 3,5 studenta sa hendikepom koji su ostvarili podršku, a na trećem mestu se nalaze škole strukovnih studija sa prosekom od 3,2 studenta sa hendikepom koji su ostvarili podršku. Kada se u obzir uzmu visokoškolske ustanove koje pružaju podršku na drugom mestu je Univerzitet u Nišu sa prosekom od 5 studenta sa hendikepom, na trećem mestu Univerzitet u Beogradu sa 4,08 studenta sa hendikepom, a na četvrtom mestu su škole strukovnih studija sa prosekom od 4 studenta sa hendikepom koji su ostvarili podršku.

Pojedinačno posmatrano najveći broj studenta sa hendikepom koji su ostvarili podršku se nalazi na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu i Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu, po 24. Zatim slede Fakultet organizacionih nauka sa 19, Visoka škola strukovnih studija visoka zdravstvena škola sa 15, Elektrotehnički fakultet Univerziteta u Beogradu sa 13, Filološko umetnički fakultet Univerziteta u Kragujevcu sa 10 i Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu sa 9 studentata sa hendikepom koji su ostvarili podršku. Na ovih 7

visokoškolskih ustanova u prethodne četiri godine ukupno je 121 student sa hendikepom ostvario pravo na podršku što je 64,3% od ukupnog broja studenata sa hendikepom koji su ostvarili podršku.

4.5. Finansijska sredstva izdvojena za podršku studentima sa hendikepom

Shodno članu 69. Zakona o visokom obrazovanju, visokoškolske ustanove imaju obavezu da iz svojih prihoda izdvajaju finansijska sredstva za finansiranje opreme i uslove studiranja studenata sa hendikepom, odnosno za podršku studentima sa hendikepom. Za proveru ovog člana Zakona o visokom obrazovanju i razvoja podrške za studente sa hendikepom primenjena su dva pitanja. Pitanje broj 11 koje je sadržalo pitanje o godišnjem procentu prihoda koje visokoškolska ustanova izdvaja za finansiranje opreme i uslove studiranja studenata sa hendikepom i pitanje broj 12 koje je sadržalo upit o konkretnom iznosu koji je visokoškolska ustanova izdvojila za finansiranje opreme i uslove studiranja studenata sa hendikepom za poslednje 3 fiskalne godine, odnosno za 2018. 2019. i 2020. godinu.

4.5.1. Procenti godišnjih prihoda koje visokoškolske ustanove izdvajaju za podršku za studente sa hendikepom

Na pitanje broj 11 odgovor je dalo 10 visokoškolskih ustanova sa rasponom procentima od 0,01 do čak 5% dok su 3 visokoškolske ustanove navele da nemaju tačan podatak. Ostalih 50 visokoškolskih ustanova nije dalo nikakav odgovor na ovo pitanje.

U tabeli 20. su prikazani proseci procenata godišnjih prihoda koje visokoškolske ustanove izdvajaju za finansiranje opreme i uslove studiranja studenata sa hendikepom na nivou univerziteta, ali i ukupno. Ipak, ovi podaci zbog malog broja odgovora imaju nizak nivo pouzdanosti.

Tabela 20. procenti godišnjih prihoda koje visokoškolske ustanove izdvajaju za podršku za studente sa hendikepom

Procenti godišnjih prihoda koje visokoškolske ustanove izdvajaju za podršku za studente sa hendikepom					
N=63	Univerzitet	Broj visokoškolskih ustanova u uzorku	Procentat godišnjih prihoda koje visokoškolske ustanove izdvajaju za podršku za studente sa hendikepom	Broj visokoškolskih ustanova koje iz svojih prihoda izdvajaju za podršku za studente sa hendikepom	Prosečan procentat godišnjih prihoda visokoškolskih ustanove koje iz svojih prihoda izdvajaju za podršku za studente sa hendikepom
	Univerzitet u Beogradu	28	0,29%	5	1,63%
	Univerzitet u Novom Sadu	8	0,25%	2	1%
	Univerzitet u Nišu	9	1,67%	2	0,75%
	Univerzitet u Kragujevcu	9	0,001%	1	0,01%

	Univerzitet Priština u Kosovskoj Mitrovici	3	0%	0	0%
	Škole strukovnih studija	5	0%	0	0%
	Akademije	1	0%	0	0%
	UKUPNO	63	0,19%	10	1,06%

63 visokoškolske ustanove

Iako je ova grupa podataka nepouzdana iz više razloga od kojih su najvažniji da je samo 10 od 63 visokoškolske ustanove dalo odgovor na ovo pitanje, kao i da se godišnji prihodi između visokoškolskih ustanova međusobno razlikuju i samim tim procenti imaju relativnu vrednost, ipak, na osnovu raspoloživih podataka, prosečno posmatrano visokoškolske ustanove za podršku studentima sa hendikepom izdvajaju 0,19% godišnjih prihoda. Kada se uzmu u obzir visokoškolske ustanove koje su navele procenat godišnjih prihoda koje izdvajaju za podršku studentima sa hendikepom, ukupan prosek dela godišnjih prihoda visokoškolskih ustanova koje izdvajaju sredstva za podršku studentima sa hendikepom je 1,06%. Ovaj prosek na Univerzitetu u Beogradu je 1,63% iz razloga što je Pravni fakultet sa ovog univerziteta u upitniku naveo da za podršku studentima sa hendikepom izdvaja 5% godišnjih prihoda što je malo verovatno uzevši u obzir ukupne godišnje prihode ovog fakulteta koji su dostupni na sajtu Agencije za privredne registre kao i činjenicu da na nivou godišnjih sredstava nije naveden nijedan iznos.

4.5.2. Godišnji iznosi koje visokoškolske ustanove izdvajaju za podršku za studente sa hendikepom

Ukupna sredstva koja su visokoškolske ustanove izdvojile za podršku studentima sa hendikepom su drugi izvor provere angažovanja visokoškolskih ustanova za razvoj podrške za studente sa hendikepom. Odgovori na pitanje broj 12 je trebalo da pruže uvid u konkretne iznose koje su u periodu 2018 – 2020 za podršku studentima sa hendikepom izdvojile visokoškolske ustanove. Od 63 visokoškolske ustanove 11 je navele iznose za neku od tri navedene godine dok je 5 navele iznose za sve tri godine. Pet visokoškolskih ustanova je navele da je imalo troškove u obezbeđivanju podrške za studente sa hendikepom, ali da ne poseduju tačnu evidenciju o iznosu tih troškova.

U tabeli 21. su prikazani godišnji iznosi koje visokoškolske ustanove izdvajaju za finansiranje opreme i uslove studiranja studenata sa hendikepom na nivou univerziteta i škola strukovnih studija za svaku od tri godine, ali i ukupno. Navedeni podaci zbog malog broja odgovora nemaju visok nivo pouzdanosti.

Tabela 21. godišnji iznosi koje visokoškolske ustanove izdvajaju za podršku za studente sa hendikepom

		Godišnji iznosi koje visokoškolske ustanove izdvajaju za podršku za studente sa hendikepom (u RSD)			
		2018.	2019.	2020.	Ukupno
N=63	Univerzitet u Beogradu	2.169.929,00	7.144.991,60	1.172.000,00	10.486.920,60
	Univerzitet u Novom Sadu	60.000,00	1.581.800,00	195.200,00	1.837.000,00
	Univerzitet u Nišu	100.000,00	150.000,00	1.104.710,00	1.354.710,00

Univerzitet u Kragujevcu	0,00	0,00	354.043,00	354.043,00
Univerzitet Priština u Kosovskoj Mitrovici	0,00	0,00	0,00	0,00
Škole strukovnih studija	0,00	0,00	0,00	0,00
Akademije	0,00	0,00	0,00	0,00
UKUPNO	2.329.929,00	8.876.791,60	2.825.953,00	14.032.673,60

63 visokoškolske ustanove

Na osnovu prikazanih rezultata, odnosno godišnjih iznosa visokoškolske ustanove koje su deo Univerziteta u Beogradu izdvajaju ubedljivo najveće iznose. U odnosu na ostale visokoškolske ustanove, ustanove u uzorku koje pripadaju Univerzitetu u Beogradu izdvajaju 74,73% od ukupnog iznosa. Ipak, treba uzeti u obzir da je u uzorku veća zastupljenost visokoškolskih ustanova koje su deo Univerziteta u Beogradu. Dodatno, Fakultet veterinarske medicine je u upitniku naveo da je 2019. godine izdvojio čak 5.999.991,60 dinara za potrebe postavljanja lifta kao dela podrške studentima sa hendikepom. Kada se iskontrolišu uticaji faktora veće zastupljenosti i iznos koji je Fakultet veterinarske medicine izdvojio za potrebe postavljanja lifta, iznos koji izdvajaju visokoškolske ustanove koje su deo Univerziteta u Beogradu je manje zastupljen u ukupnom iznosu, ali i proseku na nivou pojedinačnih visokoškolskih ustanova.

5. Radno angažovanje osoba sa hendikepom na visokoškolskim ustanovama

Pravo na rad je jedno od osnovnih ljudskih prava, a pravednost obrazovanja se ogleda i kroz dostupnost svih segmenata za ljude različitih karakteristika. Republika Srbija je potpisnica Bolonjske deklaracije koja sadrži ciljeve koji se odnose na socijalnu dimenziju u visokom obrazovanju. Socijalnom dimenzijom je definisano stanje koje omogućuje pristupačnost visokom obrazovanju do nivoa da svi segmenti u visokom obrazovanju preslikavaju strukturu stanovništva. Prema redovnim izveštajima Poverenika za zaštitu ravnopravnosti najveći broj pritužbi se odnosi na različite oblike diskriminacije prema osobama sa hendikepom, a diskriminacija u zapošljavanju je najučestalija oblast u kojoj je prisutna diskriminacija prema osobama sa hendikepom.

Monitoringom je proverena i otvorenost visokog obrazovanja za osobe sa hendikepom u ulozi zaposlenih, a ne samo u ulozi studenata. Pitanja pod rednim brojevima 17 i 18 u upitniku su posvećena učešću osoba sa hendikepom u ulozi zaposlene osobe. Ponuđeni odgovori na pitanje broj 17 su obuhvatali četiri različite uloge angažovanja u nastavi dok je peti ponuđeni odgovor predvideo da osobe sa hendikepom nisu angažovane u nastavi. Ponuđeni su sledeći odgovori: profesora predavača; saradnika u nastavi; asistenta; demonstratora u nastavi; nisu angažovane u nastavi. Pitanje broj 18 je merilo koliko je je ukupno osoba sa hendikepom angažovano u realizaciji nastave na visokoškolskoj ustanovi.

Samo 4 visokoškolske ustanove su navele da su osobe sa hendikepom angažovane u nastavi od čega su 3 navele konkretan broj, a jedna je navela da su angažovane osobe sa hendikepom u nastavi, ali bez konkretnog broja

angažovanih osoba sa hendikepom i samih uloga. Čak 59 visokoškolskih ustanova je istaklo da kod njih osobe sa hendikepom nisu angažovane u nastavi.

Visokoškolske ustanove na kojima su osobe sa hendikepom angažovane u nastavi su: FASPER (Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju) i Elektrotehnički fakultet sa Univerziteta u Beogradu, odnosno Akademija umetnosti sa Univerziteta u Novom Sadu i Visoka škola strukovnih studija Građevinsko geodetska škola.

U tabeli 22. je prikazan odnos između visokoškolskih ustanova na kojima su osobe sa hendikepom angažovane u nastavi i visokoškolskih ustanova na kojima osobe sa hendikepom nisu angažovane u nastavi.

Tabela 22. visokoškolske ustanove i angažovanje osoba sa hendikepom u nastavi

Visokoškolske ustanove i angažovanje osoba sa hendikepom u nastavi			
N=63	Visokoškolske ustanove na kojima su osobe sa hendikepom angažovane u nastavi	Visokoškolske ustanove na kojima osobe sa hendikepom nisu angažovane u nastavi	UKUPNO
Broj	4	59	63
Procenat od N	6,35%	93,65%	100%

63 visokoškolske ustanove

Na osnovu apsolutnih brojeva i na osnovu procenata, angažovanje osoba sa hendikepom u ulozi zaposlenih, odnosno u realizaciji nastave je minimalno i svaka dodatna analiza je uslovljena povećanjem uzorka i primenom drugačijeg instrumenta.

Zaključak

Položaj osoba sa hendikepom u visokom obrazovanju u Republici Srbiji je uvek bio podređen i nezahvalan. U periodu kada je Udruženje studenata sa hendikepom osnovano (2000.) broj studenata sa hendikepom je bio jednocifren. U tom periodu je i generacijski obuhvat u visokom obrazovanju u procentima bio jednocifren, a sada je oko 40%. Takođe, dominacija „medicinskog modela“ u pristupu osobama sa hendikepom je uticala i da uključenost osoba sa hendikepom u društvu bude zanemarljiva.

U periodu od dvadeset godina izvršeno je mnogo promena u društvu i društvenim oblastima. Naročito, promena u društvenim oblastima koje su važne za položaj osoba sa hendikepom. Republika Srbija je zvanično potpisnica Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa hendikepom, a svi strateški akti za cilj imaju implementaciju „socijalnog modela“ u društvenom pristupu osobama sa hendikepom. Usvojeni su antidiskriminacioni zakoni sa ciljem sprečavanja diskriminacije prema svim diskriminisanim grupama, a zbog smanjenja diskriminacije u obrazovanju je prepoznata značajnost inkluzivnog obrazovanja kao pravednog obrazovnog sistema i u periodu od 2009. do 2020. su usvojena dva zakona o sistemima obrazovanja i vaspitanja što znači da su 2020. generacije koje su upisale studije u osnovnom i srednjem obrazovanju pohađale inkluzivno obrazovanje. Takođe, formirana su nezavisna tela u vidu službe Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, Zaštitnika građana i Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti sa ciljem stvaranja pravednijeg, sigurnijeg i inkluzivnijeg društva u kome bi i osobe sa hendikepom imale više mogućnosti da ostvare ravnopravnost i pravo na podršku. Istovremeno je realizovan i veliki broj kampanji koje su posvećene borbi protiv predrasuda i

podizanju svesti o osobama sa hendikepom, a naročito uklanjanju barijera i povećanju pristupačnosti. U duhu razvoja inkluzivnog društva i povećanja inkluzivnosti visokog obrazovanja, 2017. godine je donet Zakon o visokom obrazovanju kojim je trebalo da se poveća učešće studenata sa hendikepom u visokom obrazovanju, „otvori“ studentsko organizovanje za studente sa hendikepom i obezbedi razvoj servisa podrške za studente sa hendikepom u visokom obrazovanju.

Rezultati monitoringa sprovođenja Zakona o visokom obrazovanju sprovedenog četiri godine nakon usvajanja ovog zakona pokazuju da je zabrinutost za položaj osoba sa hendikepom u društvu opravdana, kao i da je visoko obrazovanje u Srbiji zadržalo elitistički duh i diskriminatorско ponašanje. Višestruko, čak skoro 50 puta je povećan broj aktivnih studenata sa hendikepom nego što je bio 2000. godine, ali iako je primenom afirmativnih mera predviđeno da procenat studenata sa hendikepom prilikom upisa svake generacije studenata bude najmanje 1%, u periodu primene Zakona o visokom obrazovanju procenat upisanih studenata sa hendikepom je 0,31% od svih upisanih studenata.

Zakonom o visokom obrazovanju je predviđeno da svaki studentski parlament u svom sastavu ima i predstavnike svih grupa studenata upisanih sa primenom afirmativnih mera, samim tim i osoba sa hendikepom. Ipak, manje od 20% studentskih parlamenata je u svoj rad uključilo studente sa hendikepom. Dodatno, 27% visokoškolskih ustanova u statutu studentskog parlamenta ima odrednicu da studenti sa hendikepom ne treba da imaju status ravnopravnih! Ovi rezultati su pokazatelj diskriminacije, elitizma u studentskom organizovanju i velikog broja negativnih fenomena u studentskom organizovanju koji su potvrđeni usvajanjem Zakona o studentskom organizovanju u junu 2021. godine.

Manji broj visokoškolskih ustanova ima razvijene servise podrške koji treba da omogućе ravnopravno funkcionisanje studentima sa hendikepom i mogućnost da uspešno studiraju. U ukupnom broj navedenih vidova podrške manje od 50% su konkretni i posledica angažovanja visokoškolskih ustanova, a čak 80% obezbeđenih vidova podrške je sa samo 8 visokoškolskih ustanova. Iako imaju zakonsku obavezu da svoje prihode troše i na obezbeđivanje podrške za studente sa hendikepom, visokoškolske ustanove za ovu namenu izdvajaju manje od 0,19% i to zahvaljujući izdvajanju 15% visokoškolskih ustanova u uzorku. Preko 80% visokoškolskih ustanova uopšte ne izdvaja sredstva za razvoj podrške za studente sa hendikepom.

Na samo 4, odnosno 6,35% od visokoškolskih ustanova u uzorku među zaposlenima ima osobu sa hendikepom. To ne znači da su 6,35% od svih zaposlenih na visokoškolskim ustanovama osobe sa hendikepom već da na tom procentu visokoškolskih ustanova postoje jedna ili dve osobe sa hendikepom.

Stiče se utisak da svi navedeni poražavajući indikatori mogu da se poboljšaju ako se u narednom periodu angažuju svi akteri koji imaju status ključnih aktera i ako svoje obaveze izvršavaju odgovorno prema društvu koje im je i poverilo bitne oblasti. Prevažadno je potrebna izmena upisnih politika koja će omogućiti upis studenata sa hendikepom i na onim studijskim programima na kojima se upisuje 40 i manje kandidata. Neophodna je povećana kontrola uprava visokoškolskih ustanova i studentskih organizacija i tela od strane nadležnih organa ministarstva, Poverenika za zaštitu ravnopravnosti i Zaštitnika građana. Takođe je potrebna i senzibilizacija iz oblasti ljudskih prava i ravnopravnosti celokupnog nastavnog osoblja na visokoškolskim ustanovama jer se iz sastava nastavnog osoblja biraju uprave, a neophodna je i senzibilizacija studentskih organizacija. Većina postojećih zakonskih i strateških odredbi podstiče inkluziju studenata sa hendikepom u visokom obrazovanju, ali ključna stvar što uglavnom zakone i strategije sprovode ljudi koji nemaju mogućnost da ih razumeju.

U Beogradu, 21. februara 2022. godine

Autor

Milan Janković

Monitoring zapošljavanja osoba sa hendikepom

Uvod

Pravo na rad spada u red osnovnih ljudskih prava, a pravo na rad osoba sa hendikepom je prepoznato i članovima Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa hendikepom, čija je potpisnica i Republika Srbija koja je 2008. godine usvojila Zakon o ratifikaciji konvencije. Pravo na rad je zagantovano Ustavom Republike Srbije svim njenim građanima. Ostvarivanjem prava na rad osobe sa hendikepom stiču mogućnost za veći nivo samostalnosti, aktivnog učešća i ravnopravnosti u društvu.

Problem istraživanja

Potreba za monitoringom zapošljavanja i uključenosti osoba sa hendikepom u oblasti zapošljavanja je provera adekvatnosti i uspešnosti postojećih zakonskih odredbi i koncepta invaliditeta (*invalidity*) koji je osnovni pristup u zakonskim i strateškim odredbama kojima se uređuje pravo na rad osoba sa hendikepom. Koncept invaliditet je inherentan sa „medicinskim modelom“ u pristupu osobama sa hendikepom.

Osnovni akt kojim se u Republici Srbiji uređuje oblast zapošljavanja osoba sa hendikepom je Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom. U delu VI ovog Zakona je definisan niz mera koji se odnosi i na zapošljavanje osoba sa hendikepom (u zakonu: osoba sa invaliditetom). Članovima 24, 26 i 27. su definisane obaveze poslodavaca koji na određeni broj zaposlenih imaju obavezu da zaposle osobe sa hendikepom, i to: od 19 do 49 zaposlenih obaveza je da zaposle jednu osobu sa hendikepom, od 49 do 99 dve zaposlene osobe sa hendikepom i na svakih narednih 50 zaposlenih po još jednu zaposlenu osobu sa hendikepom. Poslodavci koji ne zapošljavaju osobe sa hendikepom na osnovu odredbi zakona su u obavezi da za svaku nezaposlenu osobu u fond uprave za prihode kao dodatni porez uplati 50% prosečne zarade. Nezvanične informacije govore da preko 90% poslodavaca koji imaju obavezu zapošljavanja uplaćuje dodatni porez i da poslodavci svakog meseca uplaćuju porez za preko 50.000 osoba sa hendikepom koje nisu zaposlili, a imaju obavezu da zaposle osobu sa hendikepom, kao i da se u budžet Republike Srbije svakog meseca uplati preko 1.800.000.000,00 RSD (1.500.000,00€ ili 1.750.000,00\$). Zvanični organi Republike Srbije ne žele da objave tačne podatke o broju poslodavaca, za koji broj osoba sa hendikepom koje nisu zaposlili uplaćuju i kolika sredstva uplaćuju svakog meseca. Na ovaj način se ne rešavaju problemi u zapošljavanju osoba sa hendikepom, a dodatno se i javlja averzija prema osobama sa hendikepom jer poslodavci zbog nezapošljavanja osoba sa hendikepom plaćaju penale, odnosno dodatni porez.

Cilj monitoringa

Cilj monitoringa je da se utvrdi da li je na tržištu rada manji broj osoba sa hendikepom koje su kategorisane kao osobe sa invaliditetom od broja nezaposlenih osoba sa hendikepom za koje poslodavci plaćaju dodatni porez, odnosno da je na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje višestruko manji broj osoba sa hendikepom od potrebe poslodavaca. Postizanjem ovog cilja se dokazuje da je postojeći zakon loše preveden iz neke od država u kojima se osobama sa hendikepom pristupa sa primenom koncepta hendikep (disability), kao i da je prevođenjem na srpski jezik i dominantni koncept invaliditeta u zakonodavstvu u Republici Srbiji višestruko smanjen broj i procenat osoba koje bi, sa originalnom primenom Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju, ostvarili neki vid podrške, a samim tim i poslodavci bi imali veći izbor u zapošljavanju osoba sa hendikepom.

Nacrt monitoringa

Osnovna ideja sprovođenja monitoringa je upućivanje dva Zahteva za slobodan pristup informacijama od javnog značaja na osnovu primene Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, i to: Ministarstvu finansija Republike Srbije, u čijoj su nadležnosti Uprava za trezor i Poreska uprava kao organi javne uprave kojima poslodavci uplaćuju dodatne poreze i Nacionalnoj službi za zapošljavanje koja ima evidenciju o broju osoba sa hendikepom, ostvarenim subvencijama poslodavaca za zapošljavanje osoba sa hendikepom i pruženim podrškama osobama sa hendikepom u zapošljavanju.

Analizom ove dve grupe informacija, koje su u nadležnosti Ministarstva finansija i Nacionalne službe za zapošljavanje, bi se stekao jasan uvid u broj osoba sa hendikepom na tržištu rada, strukturu osoba sa hendikepom na tržištu rada, broj poslodavaca koji imaju obavezu zapošljavanja osoba sa hendikepom, hipotetički broj osoba sa hendikepom zbog čijeg nezapošljavanja kojih poslodavci plaćaju dodatni porez i broj poslodavaca koji su u prethodne 3 godine ostvarili neku subvenciju na osnovu zapošljavanja osoba sa hendikepom.

Opis instrumenta

Monitoring zapošljavanja i uključenosti osoba sa hendikepom u oblasti zapošljavanja je realizovan primenom instrumenta u formi Zahteva za slobodan pristup informacijama od javnog značaja na osnovu primene Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja. Za potrebe realizacije monitoringa kreirana su dva Zahteva za slobodan pristup informacijama od javnog značaja na osnovu primene Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, jedan za Ministarstvo finansija i drugi za Nacionalnu službu za zapošljavanje. Dodatno, zbog toga što od Ministarstva finansija, a zatim od Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Uprave za trezor Ministarstva finansija, Poreske uprave i Centralnog registra obaveznog socijalnog osiguranja nisu dobijene informacije koje su tražene Zahtevom, u formi žalbe Povereniku za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti protiv ovih subjekata kreiran je dokument koji je sadržao sve informacije kao i Zahtev koji je upućen navedenim organima, ali je dodatno sadržao i informacije o obraćanju navedenom subjektu, razlogu obraćanja i odbijanju davanja zahtevanih informacija svakog od subjekta.

Zahtev za slobodan pristup informacijama od javnog značaja na osnovu primene Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja originalno namenjen Ministarstvu finansija je sadržao 6 pitanja. Radi se o sledećim pitanjima: „ 1. Koji je broj poslodavaca koji su, po osnovu broja zaposlenih, imali zakonsku obavezu

zapošljavanja osoba sa invaliditetom za svaki mesec u periodu 2018-2020. godine? 2. Kolika je zastupljenost vrste poslodavaca (privatna preduzeća i državni i lokalni organi/preduzeća/javne ustanove kao poslodavci) u ukupom broju poslodavaca koji su, po osnovu broja zaposlenih, imali zakonsku obavezu zapošljavanja osoba sa invaliditetom u svakom mesecu u periodu 2018-2020. godine? 3. Koji je broj poslodavaca koji su, po osnovu broja zaposlenih, imali zakonsku obavezu zapošljavanja osoba sa invaliditetom, a koji su tu obavezu izvršavali plaćanjem paralenog poreza kao vida penala za nezapošljavanje osoba sa invaliditetom za svaki mesec u periodu 2018-2020. godine? 4. Kolika je zastupljenost vrste poslodavaca (privatna preduzeća i državni i lokalni organi/preduzeća/javne ustanove kao poslodavci) u ukupom broju poslodavaca koji su, po osnovu broja zaposlenih, plaćali penale zbog nezapošljavanja osoba sa invaliditetom u svakom mesecu u periodu 2018-2020. godine? 5. Koji je broj plaćenih penala na osnovu nezapošljavanja osoba sa invaliditetom za svaki mesec u periodu 2018-2020. godine? 6. Kolika je zastupljenost vrste poslodavaca (privatna preduzeća i državni i lokalni organi/preduzeća/javne ustanove kao poslodavci) u ukupom broju plaćenih penala zbog nezapošljavanja osoba sa invaliditetom u svakom mesecu u periodu 2018-2020. godine?“.

Zahtev za slobodan pristup informacijama od javnog značaja na osnovu primene Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja upućen Nacionalnoj službi za zapošljavanje je sadržao 4 pitanja. Radi se o sledećim pitanjima: „1. Koji je broj osoba sa invaliditetom na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje za svaki mesec u periodu 2018-2020. godine? 2. Kolika je zastupljenost svake od kategorija osoba sa invaliditetom na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje u odnosu na stepen procene radne sposobnosti (prvi stepen, drugi stepen, treći stepen) za svaki mesec u periodu 2018-2020. godine? 3. Koji je broj poslodavaca koji su u periodu 2018-2020. godine koristili subvencije za zapošljavanje osoba sa invaliditetom, informacija o broju ostvarenih subvencija na nivou svakog meseca u periodu 2018-2020. godine? 4. Kolika je zastupljenost svake od vrste subvencija prilikom zapošljavanja osoba sa invaliditetom u ukupnom broju korišćenih subvencija u periodu 2018-2020. godine?“.

U sva 3 dokumenta koji su imali funkciju instrumenta u monitoringu korišćeni su termin invaliditet i sintagma osobe sa invaliditetom iz razloga što su termin invaliditet i sintagma osobe sa invaliditetom zvanični u Republici Srbiji i kako zbog upotrebe neadekvatnih termina zahtevi za slobodan pristup informacijama od javnog značaja ne bi bili odbijeni.

Period realizacije monitoringa je 15. 08. 2021. godine i još uvek traje iz razloga što još 3 organa javne uprave imaju obavezu dostavljanja traženih informacija na osnovu ponovnog postupka pokrenutog od strane Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti.

Sprovođenje monitoringa

U realizaciji monitoringa je upućeno 7 zahteva za slobodan pristup informacijama od javnog značaja na osnovu primene Zakona o slobodnom pristupu informacijama, od čega je jedan ponovljen Nacionalnoj službi za zapošljavanje zbog greške na serveru. Dobijeno je 5 negativnih odgovora sa informacijom da organ javne uprave ne raspolaže traženim informacijama i predlogom da se zahtev za slobodan pristup informacijama od javnog značaja na osnovu primene Zakona o slobodnom pristupu informacijama uputi nekom drugom organu. Odgovor iz Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja je sadržao pogrešne informacije o primeni članova Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom, odnosno o njihovom neprimenjavanju od 2013. godine. Na negativne odgovore ili izostanke odgovora je upućeno šest žalbi Povereniku za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti. Na osnovu postupanja Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti i ponovljenog zahteva dobijena su dva negativna odgovora. Jedini pozitivan odgovor sa traženim informacijama je dobijen od Nacionalne službe za zapošljavanje i

na osnovu tog odgovora urađena je analiza strukture osoba sa hendikepom na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje, subvencija koje su ostvarili poslodavci prilikom zapošljavanja osoba sa hendikepom i ostvarenosti podrške u zapošljavanju osoba sa hendikepom na osnovu primene mera aktivne politike zapošljavanja osoba sa hendikepom.

U tabeli 1. prikazan je proces prikupljanja informacija sa upućivanjem zahteva za slobodan pristup informacijama od javnog značaja.

Tabela 1. Organi kojima su upućeni zahtevi za slobodan pristup informacijama od javnog značaja i njihovi odgovori

Organi kojima su upućeni zahtevi za slobodan pristup informacijama od javnog značaja i njihovi odgovori						
	Subjekt (organ) kome je upućen zahtev	Datum slanja zahteva	Datum odgovora	Vrsta odgovora	Datum obraćanja žalbom Povereniku za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti	Datum dobijanja odgovora i vrsta odgovora na osnovu ponovnog postupka
1.	Ministarstvo finansija	23.08.2021.	21.09.2021.	Negativan	20.09.2021. i 27.10.2021.	Još uvek se čeka 22.02.2022.
2.	Nacionalna služba za zapošljavanje	23.08.2021. i 19.09.2021.	20.09.2021. i 22.09.2021.	Pozitivan	20.09.2021.	-
3.	Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja	22.09.2021.	25.10.2021.	Negativan	02.11.2021.	09.02.2022. Negativan
4.	Uprava za trezor Ministarstva finansija	22.09.2021.	28.09.2021. 05.10.2021.	Negativan	02.11.2021.	Još uvek se čeka 22.02.2022.
5.	Poreska uprava	27.10.2021.	10.11.2021.	Negativan	24.11.2021.	09.02.2022. Negativan
6.	Centralni registar obaveznog socijalnog osiguranja	24.11.2021.	25.11.2021.	Negativan	Nije upućena	-

Proces prikupljanja informacija se odvijao na sledeći način. Zahevi su upućeni Ministarstvu finansija i Nacionalnoj službi za zapošljavanje. Nakon ponovljenog zahteva od Nacionalne službe za zapošljavanje su dobijeni traženi podaci. Ministarstvo finansija je dalo negativan odgovor i dalo je sugestiju da se za tražene informacije izvrši obraćanje Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i Upravi za trezor koja je poseban organ Ministarstva finansija. Uprava za trezor je u odgovoru navela da ne raspolaže traženim informacijama. U odgovoru na Zahtev iz Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja je uz pogrešne informacije o primeni članova Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom, odnosno o

njihovom neprimjenjivanju od 2013. godine predloženo da se zahtev za tražene informacije uputi Poreskoj upravi. Poreska uprava, kojoj poslodavci svakog meseca uplaćuju sredstva na osnovu dodatnog poreza za nezapošljavanje osoba sa hendikepom, je u odgovoru navela da ne vodi evidenciju o iznosu i broju poslodavaca koji uplaćuju dodatni porez i dala predlog da se zahtev uputi Centralnom registru obaveznog socijalnog osiguranja. U odgovoru na zahtev Centralni registar obaveznog socijalnog osiguranja je naveo da ovaj organ ne vodi evidenciju na osnovu koje bi mogli da se generišu potrebni podaci.

Analiza rezultata

Na osnovu podataka iz odgovora dobijenog od Nacionalne službe za zapošljavanje urađene su tri analize: analiza zastupljenosti i strukture osoba sa hendikepom na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje; analiza subvencija koje su ostvarili poslodavci prilikom zapošljavanja osoba sa hendikepom; analiza ostvarenosti podrške u zapošljavanju osoba sa hendikepom na osnovu primene mera aktivne politike zapošljavanja osoba sa hendikepom.

1.1. Zastupljenost i struktura osoba sa hendikepom na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje

Na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje je u periodu januar 2018 – decembar 2020. godine je bilo između 12.135 osoba sa hendikepom u septembru mesecu 2020. godine i 15.648 u februaru 2018. godine. Najveći pad u broju osoba sa hendikepom na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje je zabeležen u periodu maj – septembar 2020. godine, odnosno nakon završetka vanrednog stanja kao mere u zaštiti od Kovid 19 virusa. U tabeli 2. prikazan je broj osoba sa hendikepom na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje zabeležen u periodu januar 2018. – decembar 2020. godine

Tabela 2. Broj osoba sa hendikepom na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje u periodu januar 2018. – decembar 2020. godine

Broj osoba sa hendikepom na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje								
EVIDENCIJA NSZ 2018.	UKUPNO		EVIDENCIJA NSZ 2019.	UKUPNO		EVIDENCIJA NSZ 2020.	UKUPNO	
	Ukupno	Žene		Ukupno	Žene		Ukupno	Žene
I 2018	15.552	6.076	I 2019	14.843	5.966	I 2020	13.627	5.714
II 2018	15.648	6.139	II 2019	15.016	6.063	II 2020	13.603	5.728
III 2018	15.570	6.132	III 2019	14.914	6.031	III 2020	13.889	5.866
IV 2018	15.494	6.143	IV 2019	14.506	5.892	IV 2020	13.891	5.894
V 2018	15.060	5.965	V 2019	13.376	5.448	V 2020	14.018	5.960
VI 2018	13.443	5.291	VI 2019	12.840	5.239	VI 2020	13.510	5.724
VII 2018	13.329	5.262	VII 2019	12.698	5.208	VII 2020	12.932	5.457
VIII 2018	12.958	5.108	VIII 2019	12.528	5.169	VIII 2020	12.507	5.297
IX 2018	12.997	5.113	IX 2019	12.309	5.066	IX 2020	12.135	5.127
X 2018	14.212	5.733	X 2019	12.851	5.366	X 2020	12.528	5.336
XI 2018	14.320	5.764	XI 2019	13.033	5.467	XI 2020	12.911	5.573
XII 2018	14.562	5.861	XII 2019	13.331	5.574	XII 2020	12.897	5.574

U periodu 2018. – 2020. godine u korišćenju mera aktivne politike zapošljavanja ukupno je po godinama bilo uključeno 154.832 osoba (2018. godine), 143.568 (2019. godine) i 65.126 (2020.godine). Broj uključenih osoba sa hendikepom (zvanično invaliditetom) u korišćenju mera aktivne politike zapošljavanja u periodu 2018. – 2020. godine je po godinama 10.034 osoba (2018. godine) što je 6,48% od ukupnog broja osoba koje su koristile mere u 2018. godini, 8.906 osoba sa hendikepom (2019. godine) što je 5,17% od ukupnog broja osoba koje su koristile mere u 2019. godini i 3.824 (2020.godine) što je 6,68% od ukupnog broja osoba koje su koristile mere u 2020. godini. Značajan pad u broju osoba koje su koristile mere aktivne politike zapošljavanja u 2020. godini je posledica mera zaštite od Kovid 19 virusa. Na osnovu učešća u korišćenju mera aktivne politike zapošljavanja u periodu 2018. – 2020. godine zastupljenost osoba sa hendikepom je između **5,17 i 6,68%** što je **tri do četiri** puta manje od procene da je zastupljenost osoba sa hendikepom oko **20%** od ukupnog broja stanovnika.

Na osnovu statističkih pokazatelja u Srbiji je 2019. godine bilo 4.503.000 osoba u radnom uzrastu. Sa primenom pouzdane statističke procene da u svakoj populaciji postoji 20% osoba sa hendikepom, postoji oko 900.000 osoba sa hendikepom u radnom uzrastu. Ipak, prema evidenciji NSZ-a u 2019. godini je bilo 13.385 nezaposlenih osoba sa invaliditetom, odnosno **2,6%** od svih nezaposlenih na evidenciji, a što je osam puta manje od ukupne zastupljenosti u stanovništvu.

Ovo je jedan od pokazatelja da je sistemski usvojen koncept invaliditeta neadekvatan društvenoj realnosti i pravednosti. Primenom koncepta **hendikep** ili **disability** na evidenciji nezaposlenih na tržištu rada bi trebalo da bude najmanje **101.000** osoba sa hendikepom. **Invaliditet** je zvaničan koncept Republike Srbije iako je i od strane **Komiteta Ujedinjenih nacija za praćenje sprovođenja Konvencije o pravima osoba sa hendikepom** još 2016. godine jasno data preporuka našoj državi da napusti termin invaliditet jer je protivan ljudskim pravima.

Na osnovu hendikepa, na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje je najviše osoba sa mentalnim hendikepom i njihov udeo je između 7% (2020.godine) i 17% (2018. godine).

Na kraju 2020. godine na evidenciji nezaposlenih je evidentirano od 12.897 osoba sa hendikepom od čega je zastupljenost žena oko 43%. U januaru 2018. godine je zastupljenost žena u ukupnom broju osoba sa hendikepom na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje bila 39% što je pokazatelj višestruke diskriminacije i manjih društvenih prilika za žene sa hendikepom.

1.2. Subvencije koje su ostvarili poslodavci prilikom zapošljavanja osoba sa hendikepom i ostvarenosti podrške u zapošljavanju osoba sa hendikepom

U periodu 2018. – 2020. godine poslodavci su ostvarili ukupno 3.200 subvencija u okviru mera zapošljavanja osoba sa hendikepom. Ipak, kada se od ukupnog broja oduzme broj ostvarenih mera koje nisu trajno zaposlenje, kao što su stručna praksa sa ukupnim brojem 51, sticanje praktičnih znanja koje ostvareno u 33 slučaja, volontiranja sa brojem ostvarenih subvencija od 20 i Javnih radova kao mere zapošljavanja u trajanju od 4 meseca godišnje i ukupnim brojem od 1.035 korišćenja, dolazi se do broja 2.233 ostvarenih subvencija za zapošljavanje osoba sa hendikepom što je 744 godišnje.

Zaključak

Nedvosmisleno je da obim i struktura osoba sa hendikepom na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje, kategorisanih kao osobe sa invaliditetom i na osnovu pežorativnog prideva „invalidnost“, nije adekvatan poslovnim potrebama i broju osoba sa hendikepom za čijim zapošljavanjem poslodavci imaju potražnju.

Aktivne mere zapošljavanja nisu adekvatne i ne doprinose razvoju kapaciteta osoba sa hendikepom na tržištu rada, naročito manje aktivnog dela osoba sa hendikepom.

Zbog trenutne primene zakonskih odredbi preko 25.000 osoba sa hendikepom ne može da ostvari pravo na podršku jer ne pripada nijednoj od kategorija zvaničnog i rigidnog koncepta invaliditet.

Kao osnovna mera u rešavanju problema potrebna je izmena koncepta u pristupu osobama sa hendikepom, zatim usaglašavanje zakonskih i podzakonskih akata sa konceptom koji je adekvatan ljudskim pravima i inkluzivnom društvu i zatim kreiranje adekvatnih vidova podrške i afirmativnih mera u zapošljavanju osoba sa hendikepom.

U Beogradu, 21. februara 2022. godine

Autor

Milan Janković